

УНАПРЕЂЕН
ПРИСТУП
ЈАВНОГ ТУЖИОЦА
У ЗАШТИТИ ЖРТАВА
ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

УНАПРЕЂЕН ПРИСТУП ЈАВНОГ ТУЖИОЦА У ЗАШТИТИ ЖРТАВА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Израда ове публикације омогућена је уз подршку америчког народа путем Америчке агенције за међународни развој (УСАИД). За садржај ове публикације одговорни су аутори и он не мора нужно одражавати ставове УСАИД-а или Владе Сједињених Америчких Држава.

Аутори

Слободан Јосимовић,
заменик јавног тужиоца у Основном јавном тужилаштву у Зрењанину
Оливера Милојевић,
заменик јавног тужиоца у Основном јавном тужилаштву у Смедереву
Мр Марина Матић Бошковић

Издавач

Др Горан Илић, Удружење јавних тужилаца

Уредник издања

Др Горан Илић
председник Удружења јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца
Републике Србије

За издавача

Др Горан Илић

Лектура

Ненад Букарица

Дизајн и прелом

Corporate Image

Штампа

Corporate Image

Тираж

700

Слободан Јосимовић ♦ Оливера Милојевић ♦ Марина Матић Бошковић

УНАПРЕЂЕН ПРИСТУП ЈАВНОГ
ТУЖИОЦА У ЗАШТИТИ ЖРТАВА
ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Београд, 2014

САДРЖАЈ

УВОД	7
ЗАПАЖАЊА У ПРАКСИ ПОСТУПАЊА ИНСТИТУЦИЈА	20
УЛОГА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА У УСПОСТАВЉАЊУ САРАДЊЕ ИНСТИТУЦИЈА И ПРЕПОРУЧЕНИ МОДЕЛИ САРАДЊЕ	26
УЛОГА И ОВЛАШЋЕЊА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА У ПОСТУПКУ КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	41
ОПОРТУНИТЕТ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА КАО МЕХАНИЗАМ ЗА ПОДРШКУ ЖРТАВА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА	53
ПРИМЕРИ ИЗ ПРАКСЕ СУДОВА У ПОСТУПЦИМА КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	57
ПРЕДНОСТИ ПОРОДИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И ОВЛАШЋЕЊА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА	63
ПРИМЕРИ МОДЕЛА ТУЖБЕНИХ ПРЕДЛОГА ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ МЕРА ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	76
ПРИМЕРИ ИЗ ПРАКСЕ СУДОВА У ПОСТУПЦИМА ПОРОДИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ	82
ОБАВЕЗА УСПОСТАВЉАЊА САРАДЊЕ ИНСТИТУЦИЈА	97
АНАЛИЗА ПРИКУПЉЕНИХ ПОДАТАКА	101

УВОД

Удружење тужилаца Србије је у периоду март 2012. – март 2014. године у сарадњи и уз подршку УСАИД-овог Пројекта за реформу правосуђа и одговорну власт организовало је низ активности и догађаја у области заштите жртава насиља у породици.

На самом почетку тим стручњака израдио је нацрт Методологије за сензитивнији приступ јавних тужилаца и судија за прекршаје у предметима насиља у породици, а након тога организовани су први тренинзи у Крагујевцу и на Палићу. Први иницијални састанак у циљу успостављања и изградње мреже за заштиту жртава насиља у породици одржан је у априлу 2012. године у канцеларији Вишег јавног тужилаштва у Ваљеву. Састанак су водили Миодраг Плазенић, виши јавни тужилац у Ваљеву и Слободан Јосимовић, заменик основног јавног тужиоца у Зрењанину, који је представио модел сарадње између јавног тужилаштва, Центра за социјални рад, Прекршајног суда и полицијске управе у Зрењанину.

Након иницијалног састанка одржане су и ТВ дебате у Пожеги 15.05.2012. и у Крагујевцу 09.06.2012. са циљем да се проблему породичног насиља прида већи значај и упозна шири аудиторјум са актуелним стањем у области кривичноправне, породичноправне и прекршајне заштите жртава насиља у Србији. Током јуна Удружење је организовало две

радионице на тему породичног насиља на Палићу (када је ТВ Суботица снимила и прилог) и у Крагујевцу. Трећа ТВ дебата снимљена је у Пожеги 21.06.2012.

Током септембра и октобра 2012. године Удружење је организовало састанке радне групе за израду Методологије за сензитивнији приступ јавних тужилаца и судија за прекршаје у случајевима са жртвама насиља у породици.

Крајем новембра нацрт Методологије преточен је у документ који је дистрибуиран јавним тужиоцима и судијама прекршајних судова.

Током децембра Удружење је припремило електронску верзију публикације, а током јануара 2013. године финализован је рад на Публикацији „За бољу заштиту жртава насиља у породици – одговор правосуђа“.

Финални округли сто организован је у Медија центру у Београду у фебруару 2012. године у Медија центру.

Циљ пројекта био је стварање и развој одрживе и свеобухватне правосудне заштите жртава породичног насиља, која би одговорила на све изазове. Током ове почетне фазе сарадње међу свим релевантним субјектима у области заштите од породичног насиља, иницирана је и оформљена прелиминарана мрежа која је послужила као узор за друга тужилаштва. Такође, начињени су први кораци у побољшању способности организација цивилног друштва у Србији за учешће у јавној политици и залагању за бољу заштиту жртава насиља у породици, као и у подизању

свести о значају заштите жртава насиља у породици. Од нарочитог значаја је и развијање модела за бољу заштиту жртава насиља у породици кроз примену методологије за сензитивнији приступ јавних тужилаца и судија за прекршаје у предметима насиља у породици.

У периоду од октобра 2012. године до маја 2013. године спроведена је друга фаза пројекта током које су организовани додатни тренинзи за јавне тужиоце и судије прекршајних судова, као и издавање специјализованог броја Тужилачке речи који би био посвећен борби против насиља у породици и заштити жртава насиља.

Током децембра 2013. године у Нишу је организован семинар “За бољу заштиту жртава насиља у породици - Имплементација најбоље праксе у правосуђу”.

Почетком јануара 2013. објављено је специјализовано издање „Тужилачке речи”.

Семинар “За бољу заштиту жртава насиља у породици - Имплементација најбоље праксе у правосуђу” организован је на Сребрном језеру у фебруару 2013. године.

Као један од значајнијих догађаја на пројекту је потписивање Протокола о међусекторској сарадњи на подручју општине Лајковац у процесу заштите жртава насиља у породици. Протокол је потписан на подручју општине Лајковац у марту 2013. године и послужио је као модел за све протоколе који су потписани касније у другим тужилаштвима која су била домаћини билатералних састанака.

Уводни део протокола говори о породичном насиљу и начину на који би локалне институције својим повезивањем и сарадњом требало да стану на пут овој појави. Породичним насиљем као сложенем друштвеном појавом се у локалној средини бави више актера из сфере правосудних и безбедоносних структура, локалних власти, социјалне заштите, здравства, образовања и грађанског друштва. Овај протокол треба да допринесе развоју и ширењу мреже мултидисциплинарног тима за заштиту жртава од насиља у породици у локалној заједници као и примени обједињеног модела рада свих актера на нивоу општине Лајковац. Оваквим приступом се жели истаћи да је заштита жртва насиља јединствен процес у коме учествују различите институције од којих свака има своје посебности које треба познавати и поштовати. Сврха овог протокола је да осигура услове за делотворан и целовит рад надлежних тела ради унапређења заштите и помоћи жртвама насиље у породици те помоћи починитеља у промени њиховог понашања односно промени вредносног система у циљу ненасилног решавања сукоба и уважавања равноправности полова. Протокол су потписали представници следећих институција са подручја општине Лајковац: председник општине Лајковац, директор Заједничког центра за социјални рад Љиг, Лајковац и Мионица, начелник полицијске станице Лајковац, Виши јавни тужилац у Ваљеву, Основни јавни тужилац у Ваљеву, директор дечијег вртића “Лептирић” из Лајковца, Председник Прекршајног суда у Ваљеву, директор Дома здравља у Лајковцу, директор Средње школе у Лајковцу и директори основних школа у Лајковцу и Јабучју.

Након потписивања протокола у Лајковцу одржано је пет иницијалних састанака за успостављање мреже за заштиту жртава насиља у породици. Иницијални састанци су одржани током марта и априла 2013. године у Краљеву, Смедереву, Сомбору, Панчеву и Чачку.

Удружење је од јуна 2013. године отпочело и трећу фазу активности у оквиру пројекта „Иницијатива правосуђа за бољу заштиту жртава насиља у породици“ уз подршку УСАИД-овог Пројекта за реформу правосуђа и одговорну власт, који има за циљ борбу против насиља у породици, мониторинг постигнутих резултата, као и унапређење постојећег стања у борби против насиља у породици. Такође, циљ мониторинга је и да сакупи најбоља решења и покаже и учврсти нове правце развоја интер - институционалне сарадње на локалном нивоу. Предвиђено је трајање пројекта у периоду од 10 месеци.

Главне циљне групе нових пројектних активности били су носиоци правосудних функција (јавни тужиоци и судије), државне институције које су у контакту са жртвама (полиција, службе социјалне заштите), и организације цивилног друштва које пружају подршку жртвама насиља у породици. Поред тога, пажња је била посвећена и сензибилизацији јавности због све веће учесталости насиља у породици, потреби пријављивања случајева насиља у породици, као и потреби за координацијом између инситуција и институционалног одговора на насиље у породици.

Партнер у реализацији пројектних активности у све три фазе било је Саветовалиште против насиља у породици. Основни циљ Саветовалиштва је да се обезбеди заштита жртвама насиља у породици. Саветова-

лиште постоји од 1996. године, а кроз Сигурне куће прошло је укупно 1253 жена и 1105 деце. Саветовалиште и Удружење јавних тужилаца имају већ добро успостављену сарадњу и представљају пример у коме представници Саветовалишта сензибилишу чланове правосуђа за поступање према жртвама насиља у породици.

У току јуна месеца 2013. године одржано је укупно 8 билатералних састанака и то у Ужицу, Врању, Јагодини, Зајечару, Пожеги, Лесковцу, Неготину и Шапцу. Током септембра и октобра организована су још четири билатерална састанка у Сремској Митровици, Прокупљу, Новом Пазару и Пироту, а у циљу промовисања успостављања мреже за координацију борбе против насиља у породици између свих релевантних учесника (полиција, тужилаштво, суд и центри за социјални рад), као и развијање што већег броја механизма како би се што ефикасније суочили са насиљем у породици.

Након одржаних билатералних састанака одржано је пет ТВ дебата. Током новембра 2013. године одржане су две ТВ дебате у Ваљево и Пожеги. У децембру је одржана ТВ дебата у Врању. Током јануара и фебруара 2014. године одржане су две ТВ дебате – једна у Лебану и једна у Кладову. Циљ ТВ дебата је сензибилизација грађана на проблем насиља у породици како би и сама заједница имала адекватну реакцију на насиље, као и да се охрабре жртве и сведоци да пријаве насиље, јер се могу поуздати у ефикасну реакцију државе.

Након ТВ дебата, одржано је четири мониторинг састанка у Врању, Зајечару, Неготину, и Прокупљу, као и иницијални билатерални састанак у новоотвореном тужилаштву у Рашкој.

Циљ мониторинг састанака био је увид у стање и напредак у примени “зрењанинског модела” сарадње међу локалним институцијама у борби са насиљем у породици и пружање додатне подршке раду тужилаштва у суочавању са овим друштвеним проблемом. У градовима и општинама обухваћеним пројектом, постоје одређени облици сарадње међу локалним институцијама у борби са проблемом насиља у породици али да та сарадња није системска и у сваком појединачном случају, нити су сарадњом обухваћене све институције. Институције ретко користе све расположиве механизме за заштиту од насиља у породици. У појединим регионима у којима су одржани билатерални састанци, као на пример у Врању где су потписана три протокола о сарадњи локалних институција у борби са насиљем у породици, остварен је напредак. Једна од препорука Удружења тужилаца је успостављање контакт особе у основним јавним тужилаштвима која би се искључиво бавила случајевима насиља у породици и координацијом са другим институцијама. Општи закључак дат на свим мониторинг састанцима је позитивна оцена “зрењанинског модела” сарадње локалних институција, а уочена је и потреба да се изгради и ојача сличан модел сарадње у локалним срединама. Предуслови за успостављање модела међуинституционалне сарадње на локалном нивоу су повећање броја састанака представника локалних институција,

унапређење капацитета полиције, јавних тужилаца, судија за прекршаје, судија, социјалних служби и локалних организација цивилног друштва за промоцију ефикасније заштите жртава насиља у породици.

У појединим локалним срединама почела је да се реализује сарадња институција тако што су потписани и споразуми о међусекторској сарадњи. Као координатор међусобне сарадње институција у појединим градовима појављује се полиција, Центар за социјални рад или тужилаштво. Такође, овај циљ постигнут је и тиме што су протоколи о сарадњи, послужили као основ за разматрање најбољих модела заштите жртава и склапање каснијих споразума који су додатно допринели и учврстили сарадњу у борби против насиља у породици. ТВ дебате које је Удружење тужилаца Србије организовало, имале су за циљ подизање свести заједнице и јавности о значају заштите жртава насиља у породици. Одабрано је пет телевизијских станица које покривају територију на којој живи око 500.000 грађана.

Мониторинг постојећих активности и оставрених резултата, спроведен је како би се утврдио степен напретка заштите жртава насиља у породици у градовима у којима су међуинституционалне мреже и најбоље праксе уведене. Резултати мониторинга показали су напредак у успостављању веће сарадње локалних институција, као и помаке у јачању свести свих релевантних актера који се сусрећу са породичним насиљем у свом свакодневном раду.

Одговарајућим општим и посебним прописима из области кривичног, прекршајног и породичног права, социјалне заштите и др, држава Србија је утврдила надлежност и делокруг деловања појединих државних органа и институција, (судова, тужилаштва, полиције, прекршајних судова, центара за социјални рад и др.) у поступку остваривања заштите од насиља у породици. При томе се имало у виду да је насиље у породици један од облика дискриминације и кршења основних људских права и слобода, као што су право на живот, безбедност, слободу, достојанство, физички и психички интегритет и др. Сва поменута права спадају у групу најосновнијих људских права, загарантованих не само највишим међународним правним актима, као што су Универзална декларација Уједињених нација о људским правима, Конвенција Уједињених нација о елиминисању свих облика насиља над женама (CEDAW), Конвенција Уједињених нација о правима детета и др, него и Уставом Републике Србије. Управо из тих разлога, насиље у породици не може се третирати као приватна ствар или лични проблем чланова породице, већ искључиво као проблем читаве друштвене заједнице. Због тога су сви државни и други органи и институције дужни да предузимају све мере из своје надлежности у циљу сузбијања таквих негативних и кажњивих друштвених појава, као и да пружају потребну помоћ и подршку жртвама породичног насиља. Међутим, пошто поједини државни органи и институције имају различите и специфичне надлежности и баве се само одређеним сегментима заштите, пракса показује да се потпуна и делотворна заштита од насиља у породици може постићи једино заједничким и координисаним радом свих ових органа

и институција, и то пре свега на локалном нивоу, дакле на подручју где поједини органи и институције врше своју надлежност. Због тога је један од битних предуслова за ефикасно спровођење заштите од насиља у породици повезивање, стална сарадња и размена информација и података између државних органа и институција најнепосредније укључених у процес заштите жртава породичног насиља. При томе, мора се имати у виду и да је одредбом чл. 280 Законика о кривичном поступку, прописана обавеза свих државних и других органа да пријаве кривична дела која се гоне по службеној дужности, дакле и кривичног дела насиље у породици из чл. 194 Кривичног законика, о којем су на било који начин обавештени или су за њега сазнали. Ова обавеза подразумева обавештавање јавног тужиоца или полиције чим се на основу одређених чињеница појави сумња да је неко лице жртва породичног насиља. При томе, ненадлежни орган не треба да се бави утврђивањем да ли су се у конкретном случају заиста стекли сви елементи кривичног дела. Та процена је у надлежности јавног тужиоца и довољно је да се јавном тужиоцу предоче сазнања и чињенице из којих произилазе основи сумње да је кривично дело извршено. Свакако да је обавеза на надлежним државним органима и институцијама да изнађу најбољи начин на који ће успети да благовремено уоче и препознају породично насиље, да правилно процене које мере у којим поступцима треба предузети и да те поступке брзо и успешно окончају да би се насиље зауставило, учинилац казнио а жртви пружила адекватна заштита и подршка. Сложићемо се да је у раду свих, па тако и у раду државних органа и институција, могуће да дође до погрешне процене ситуације која може,

али не мора, да има за последицу ескалацију насиља, чак да доведе и до смртног исхода. Скоро свакодневно смо сведоци да су у Србији у великом порасту најтежи облици породичног насиља са трагичним исходима. Тада јавност увек поставља питање које су државне институције затајиле и због чега се није благовремено реаговало, иако је најчешће институцијама већ претходно било пријављивано и познато насиље међу члановима конкретне породице. У таквим ситуацијама морамо се запитати шта ми, представници државних органа и институција, чинимо и да ли чинимо довољно да до таквих случајева не дође. Утисак је, а и број убијених жена и других чланова породице у последњим годинама упућује на такав закључак, да не чинимо довољно, или бар не онолико колико је то потребно и колико од нас грађани очекују. Не смемо да заборавимо да институције постоје управо због грађана, да би обезбедиле ефикасно остваривање и заштиту грађанских права и интереса. Уочавајући потребу за бржим и ефикаснијим поступком заштите жртава породичног насиља, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца је уз свестрану подршку америчке организације УСАИД и њеног пројекта за реформу правосуђа и одговорну власт, започело пројекат под називом „Иницијатива правосуђа за бољу заштиту жртава насиља у породици“. Намера је да се представницима правосудних, као и других државних органа и институција, полиције и центара за социјални рад, примерима добре праксе са територије градова Зрењанина и Смедерева, укаже који су могући начини да се институције боље повежу и да заједнички и координисано делују у случајевима породичног насиља. Затим, да се укаже на потребу и предности породичноправне заштите од

насиља у породици, која је још увек запостављена и коју јавна тужилаштва и центри за социјални рад, као овлашћени државни органи, веома ретко или никада и не покрећу, иако за то постоје сви законом предвиђени услови у појединим случајевима. А пре свега зато што је то и њихова законска обавеза, а не дискреционо право. Такође, идеја пројекта је да се центрима за социјални рад и јавним тужилаштвима предочи како да својом међусобном сарадњом, захваљујући законској могућности опортунитета кривичног гоњења, створе могућност да се на нивоу локалне заједнице формира посебан хуманитарни фонд за пружање материјалне подршке и помоћи жртвама породичног насиља. Крајњи циљеви овог пројекта, који је обухватио подручја Врања, Ваљева, Лесковца, Неготина, Новог Пазара, Рашке, Прокупља, Зајечара, Пожеге, Јагодине, Ужица, били су следећи:

- да се омогући стварање међуинституционалне мреже између полиције, јавних тужилаца, судија за прекршаје и центара за социјални рад и организација цивилног друштва на локалном нивоу;
- да се подржи укључивање најбоље праксе и научених лекција из заједница које су имале искуство у заштити жртава насиља у породици у поступцима пред правосуђем;
- да се прати и мери побољшање заштите жртава породичног насиља у градовима у којима су међу-институционалне мреже и најбоље праксе уведене и да се спреми извештај;
-

- унапређење капацитета полиције, јавних тужилаца, судија за прекршаје, судија, социјалних служби и локалних организација цивилног друштва за заговарање за бољу заштиту жртава насиља у породици;
- да се подигне свест заједнице и јавности о значају заштите жртава породичног насиља кроз ТВ дебате на локалним телевизијским станицама и на завршној конференцији.

Као резултат овог пројекта настао је и овај приручник. Он није намењен само носиоцима јавнотужилачке функције, него и представницима свих осталих институција непосредно укључених у процес пружања заштите и подршке жртвама породичног насиља. Његова порука је да институције морају да преузму заједничку и координисану иницијативу у откривању и сузбијању породичног насиља и заштити жртава породичног насиља у сваком конкретном случају без изузетка. Оне такође морају и да примењују сва овлашћења из своје надлежности по питању предузимања законом прописаних механизма заштите од насиља у породици.

ЗАПАЖАЊА У ПРАКСИ ПОСТУПАЊА ИНСТИТУЦИЈА

Током обиласка подручја јавних тужилаштва обухваћених овим пројектом, као и оствареним контактима са носиоцима јавнотужилачке функције и непосредним упознавањем са условима њиховог рада, дошло се до општег утиска да је почетком примене новог Законика о кривичном поступку дошло до знатног проширења надлежности и обавеза јавних тужилаца. То је последица њиховог преоптерећења бројем предмета који су враћени као незавршени од стране истражних судија. При томе, овом тешком стању знатно доприноси и недовољан број систематизованих или попуњених радних места како носилаца јавнотужилачке функције, тако и административног особља, као што су нпр. уписничари и записничари. Из наведених објективних разлога, и очекивања од овог пројекта нису могла бити постављена на највишу лествицу иако је одзив учесника из свих институција био на високом нивоу. Поред тога је присутна и свест о потреби успостављања међусобне сарадње и координације по питању пружања заштите од насиља у породици. Такође, у свим срединама обухваћеним овим пројектом подржана је и прихваћена потреба успостављања редовних састанака између представника тужилаштва, ЦСР, полиције и прекршајног суда, по моделу који се од 2007 године примењује у Зрењанину, а од недавно и у Смедереву. На тим радним са-

станцима би се разматрали сви пријављени случајеви породичног и партнерског насиља и доносиле одлуке о мерама које треба предузети и поступцима које треба покренути. Такође је подржана и потреба да се при центрима за социјални рад отворе посебни наменски рачуни за помоћ жртвама породичног насиља. За њих би средства обезбеђивало јавно тужилаштво применом начела опортунитета. При томе је уочено да при појединим центрима за социјални рад овај механизам подршке жртвама није препознат од стране руководиоца центара као важан и потребан, иако су стручни радници центара препознали потребу и за оваквим видом подршке жртвама породичног насиља. То је тако јер они не располажу било каквим другим новчаним средствима за ту намену, нити имају смештајне капацитете за жртве породичног насиља у којима би могли да им пруже привремени смештај. Представници јавних тужилаштава су изразили спремност да део новчаних средстава остварених применом начела опортунитета кривичног гоњења усмеравају у један овакав хуманитарни фонд, али претходно је потребно да надлежни центри за социјални рад отворе наменске рачуне. Запажено је да су на нивоу полицијских управа и центара за социјални рад одређени посебни тимови и координатори који ће се бавити проблемом породичног насиља. То је за нарочиту похвалу због специјализације стручњака, чиме ће се унапредити квалитет њиховог рада, а тиме и стручност и ефикасност у поступању, Ипак, на нивоу јавних тужилаштава нису одређени овакви специјализовани координатори, јер за то не постоји одговарајуће упутство надлежног министарства. Опште запажање је да на подручју градова и општина обухваћених пројектом, у

пракси поступања институција у случајевима породичног насиља постоји одређени вид сарадње. Међутим, та сарадња не подразумева разматрање сваког појединачног случаја породичног насиља, нити су њом обухваћене све институције. Једно од битних запажања је да институције ретко примењују све доступне механизме заштите од насиља у породици, нарочито не механизме породичноправне заштите која може пружити изузетно ефикасну заштиту жртвама породичног насиља. Током састанака, представници појединих државних органа и институција износили су примере своје сарадње у локалним срединама. Као закључак се намеће чињеница да се сарадња институција претежно своди на сарадњу јавног тужиоца и полиције, и то на начин што полиција усменим путем информисе тужиоца о сваком пријављеном случају породичног насиља. Након тога тужилац, или његов заменик, процењује да ли у конкретном случају постоје сви битни елементи кривичног дела насиље у породици из чл. 194 КЗ. Уколико они постоје, тужилац издаје усмени налог полицији да поднесе кривичну пријаву надлежном тужилаштву. У случају да нема елемената кривичног дела за које се гоњење предузима по службеној дужности, он налаже полицији да тужилаштву достави извештај, односно, ако утврди да је учињен прекршај, захтев за покретање прекршајног поступка.

Такође је уочено је да институције не користе сва своја законска овлашћења. Тако нпр. центар за социјални рад, поступајући у предметима породичног насиља, има углавном саветодавну улогу, улаже труд да се породични односи у породици жртве стабилизују уколико је то могуће, а

уколико то није, подносе кривичне пријаве или тужбе у име жртве. Улога центра за социјални рад је у поступцима заштите жртава породичног насиља изузетно значајна, али у пракси недовољно искоришћена. Наиме, центар за социјални рад, иако је овлашћен да подноси тужбе за заштиту од насиља у породици, у пракси то чини у име жртве, те се као тужилац у наведеним предметима не појављује центар већ жртва насиља, која је у већини случајева неука странка. То надаље доводи жртву у позицију да се сама бори за заштиту својих права, а често у тој борби од стране институција бива упућивана и усмеравана од једне институције до друге. У зависности од врсте поступка, исти могу трајати и неколико година, ако су у питању кривични поступци покренути због кривичног дела насиље у породици из чл. 194 КЗ. или неколико месеци уколико је покренут поступак породично правне заштите. Будући да је препуштена сама себи и не налазећи на адекватну подршку институција, жртва често одустаје од сведочења у кривичним поступцима. У поступцима породично правне заштите, жртва насиља ужива далеко већу заштиту, поступци краће трају, постоји нулта толеранција на насиље. Ипак, опште је запажање да би центар за социјални рад требало да се појављује у улози тужиоца у поступцима породичноправне заштите, јер би на тај начин жртва добила неопходну психолошку подршку и стручну помоћ. Представницима центара за социјални рад је на одржаним састанцима указано да ту законску могућност и на предности које има, а оцењено је да ће исти и почети са коришћењем наведених законских овлашћења. Једно од позитивних запажања је да је у појединим локалним срединама у пракси почела да се

реализује сарадња институција и да су потписани споразуми о међусобној сарадњи. Као координатор међусобне сарадње институција, у појединим градовима се појављује полиција, понегде центар за социјални рад, понегде тужилаштво.

Сматрамо да би тужилаштво, које је према Закону о јавном тужилаштву самостални државни орган који гони учиниоце кривичних дела и других кажњивих дела и предузима мере за заштиту уставности и законитости, требало да преузме водећу улогу у координацији сарадње институција. Оваква улога тужилаштва се намеће јер је тужилаштво од свих наведених институција једино овлашћено да покрене и кривични, прекршајни и парнични поступак. То му даје изузетно повољну позицију за успешну борбу против насиља у породици.

На наведеним састанцима, у погледу тужилаштва и његове улоге у поступцима заштите жртава насиља у породици, најпре је уочено да су тужилаштва преоптерећена текућим предметима због недостатка кадрова у оквиру примене одредаба новог ЗКП-а а који је почео да се примењује 1.октобра 2013.године. Тужиоци су добили нова овлашћења у виду тужилачке истраге, што је повећало обим послова који се захтевају од њих, а кадровска решења још увек нису усаглашена са новонасталом ситуацијом. Примена овлашћења у складу са чл. 284 Породичног закона од стране тужилаштва у пракси је веома ретка, чак занемарљива. Оправдање за некоришћење наведених овлашћења тужиоци налазе у преоптерећености текућим обавезама, као и у устаљеној пракси да поступају предметима по правилу у кри-

вичним предметима. По дефиницији свог положаја – самостални државни орган који гони учиниоце кривичних дела и других кажњивих дела и предузима мере за заштиту уставности и законитости – они поступају у кривичној материји, а парнични поступци су им недовољно познати.

И поред свих претходно побројаних тешкоћа, након првих иницијалних састанака закључени су споразуми о међусобној сарадњи институција на територији Ваљева и Неготина. Пракса Зрењанина, Смедерева, Неготина и Ваљева упућује на закључак да је до унапређења сарадње институција по правилу долазило само у оним градовима где је јавни тужилац преузео иницијативу да успостави сарадњу и координацију међу институцијама. Због тога се, између осталог, и намеће потреба да се и у јавним тужилаштвима одреде координатори који би се бавили успостављањем и одржавањем сарадње институција на подручју тужилаштва. Од свих државних органа једино је јавни тужилац овлашћен да покреће сва три вида заштите од насиља у породици, кривичноправну, породичноправну и прекршајноправну заштиту, због чега мора имати координирајућу улогу у сарадњи институција.

УЛОГА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА У УСПОСТАВЉАЊУ САРАДЊЕ ИНСТИТУЦИЈА И ПРЕПОРУЧЕНИ МОДЕЛИ САРАДЊЕ

Најважнија улога јавног тужиоца је да гони учиниоце кривичних дела и других кажњивих дела као што су прекршаји. Поред ове примарне функције казног гоњења, јавни тужилац је такође надлежан и да, у законом прописаним случајевима, поступа и у парничном и ванпарничном поступку у циљу заштите јавног интереса и интереса појединих категорија грађана као што су деца и лица која су претрпела или још увек трпе породично насиље. Да би правилно вршио своју функцију у циљу заштите јавног интереса, јавни тужилац мора да се руководи не само прописима националног законодавства, него и ратификованим међународним документима. При томе нарочито мора да има у виду да у хијерархији правних прописа они заузимају више место од закона и подзаконских аката и да самим тим имају и приоритет у примени у случају међусобне несагласности. У поступку заштите од насиља у породици, једну од најзначајнијих улога има управо јавни тужилац. То је тако јер се ради о државном органу који има низ важних овлашћења, пре свега да као руководилац предкривичног поступка усмерава рад полиције и других органа и институција на откривању случајева породичног насиља, затим да врши прогон учиниоца насиља у кривичном и у прекршајном поступку, као и да у парничном

поступку подноси тужбе ради одређивања мера заштите од насиља у породици. Заштита од насиља у породици не остварује се само у кривичном, него и у прекршајном и парничном поступку, а јавни тужилац једини је државни орган овлашћен да иницира покретање и да заступа тужбени захтев у сва три поменута поступка. Управо из ових разлога, јавни тужилац има велику друштвену одговорност за остваривање заштите жртава породичног насиља. Такође, има и обавезу да у том циљу примењује сва овлашћења за која је надлежан, јер кривичноправна заштита често није довољно брз и ефикасан механизам заштите, као што то може бити породичноправна заштита, чија сврха није кажњавање насилника, већ превентивна заштита жртве насиља од даљег вршења насиља. Наравно, бољи пут ка заустављању даљег насиља и заштити жртава породичног насиља јесте да се истовремено покрене више законом прописаних видова заштите. Да би се то постигло, нужно је да све институције овлашћене за покретање појединих видова заштите буду истовремено информисане о сваком поједином случају породичног насиља. Такав ниво сарадње може се постићи једино умрежавањем и мултисекторском сарадњом институција. Полазећи од своје законом утврђене надлежности, јавни тужилац, као руководилац предкривичног поступка, овлашћен је да у циљу постизања одговарајуће сарадње надлежних органа и институција у области заштите од насиља у породици, успостави координацију рада између јавног тужилаштва и свих других државних органа и институција чији рад је непосредно усмерен на откривање случајева породичног насиља, као што су полиција и центар за социјални рад. Поред наведених

органа, значајан партнер у препознавању случајева породичног насиља представља и прекршајни суд. То је тако јер наведени орган често решава граничне случајеве прекршаја и породичног насиља, а понекад и саме случајеве породичног насиља уколико они нису претходно препознати као такви од стране полиције, већ оквалификовани као прекршај а не као кривично дело. У тој ситуацији, због неподношења кривичне пријаве јавни тужилац нема сазнања о догађају, па није у прилици да жртви обезбеди потпуни и адекватни вид заштите. Према томе, поред јавног тужиоца, најзначајнији органи у спровођењу заштите од насиља и породици су полиција, центар за социјални рад и прекршајни суд, због чега они треба да буду кључни партнери у успостављању мултисекторске сарадње.

Овакав вид сарадње институција омогућава да јавни тужилац, као и остали надлежни органи укључени у сарадњу, буду благовремено обавештени о сваком случају породичног насиља. Они по добијању информације одмах морају да заједнички сагледају пријављени случај, препознају облик и интензитет насиља, процене степен угрожености жртве, оквалификују инкриминисану радњу насилника и начин његовог санкционисања и утврде мере које треба предузети у циљу најбоље заштите жртве насиља. Затим, оваквом сарадњом институција пружа се гаранција жртви насиља да ће као таква бити препозната и да у случају покретања кривичног или прекршајног поступка неће бити пријављена и окривљена заједно са насилником уколико се током трајања насиља вербално или физички супротставила насилнику у самоодбрани. Наиме, у ситуацији када насилник

вербално или физички нападне жртву а она му се том приликом супротстави, често се у пракси сусрећу случајеви да полиција поднесе захтев за покретање прекршајног поступка и против насилника и против жртве, јер су обоје вређали једно друго, ударали или гурали, претили и слично. На овај начин и жртва бива кажњена само зато што се супротставила насиљу. Мултисекторски приступ не даје одређене гаранције само жртви породичног насиља, него и самом насилнику. Он то постиже елиминишући могућност да се против насилника истовремено покрећу и воде и кривични и прекршајни поступак и да буде два пута кажњен за исто дело. Овоме треба придати нарочиту пажњу, без обзира што је одредбом чл. 63 ст. 3 Кривичног законика РС прописано да ће се затвор или новчана казна коју је осуђени издржао, односно платио за прекршај, урачунати у казну за кривично дело чија обележја обухватају и обележја прекршаја, јер такво законско решење није у сагласности са одредбама чл. 4 Протокола бр. 7 Европске конвенције о људским правима. Том одредбом је прописано да се ником неће судити, односно да нико неће бити кажњен за дело за које је већ био правоснажно осуђен или ослобођен. Оваква повреда Европске конвенције утврђена је пресудом Европског суда за људска права у Стразбуру у предмету „Марести против Хрватске“, бр. 55759/07. Она је већ позната стручној јавности и на њу се судови и позивају када решавају о питањима двоструког кажњавања. Према томе, сарадњом институција обезбеђује се и поштовање забране двоструког кажњавања, као једног од заштићених људских права, а самим тим се доприноси и правилном спровођењу уставности и законитости у казним поступцима који се

воде од стране појединих надлежних органа. Дакле, уколико је неко већ кажњен за противправно дело у прекршајном поступку, не може за исто дело поново бити кажњен у кривичном поступку и обратно. Сарадњом институција, дакле, спречава се могућност двоструког кажњавања. То се постиже тако што ће јавни тужилац, као руководилац предкривичног поступка, захваљујући подацима добијеним од осталих органа и институција са којима сарађује, правилно оквалификовати конкретни догађај или као кривично дело или као прекршај. Самим тим, определиће се и за један од могућих начина кажњавања учиниоца насиља, било у кривичном или у прекршајном поступку.

Мултисекторска сарадња институција подразумева организацију сарадње која се остварује у сваком појединачном случају породичног насиља, а не само у одређеним тежим или учесталијим случајевима породичног насиља. Институције морају увек да буду доступне грађанима у сваком случају без изузетка, јер институције постоје управо ради заштите права грађана, без обзира да ли су та права повређена или само угрожена. За успешно спровођење мултисекторске сарадње није од значаја која је институција из мреже прва дошла до сазнања о случају породичног насиља, већ је од нарочите важности да ту информацију и податке до којих је дошла без одлагања проследи свим осталим институцијама. Тако свака од њих у случају потребе, односно степена угрожености жртве, може одмах да предузме одговарајуће мере из своје надлежности. Оваквом разменом информација омогућава се благовремено предузимање хитних

мера и радњи ради тренутног заустављања насиља и ради хитне заштите и збрињавања жртве. То је и један од најважнијих принципа сарадње институција и циљева у спровођењу ефикасне заштите од насиља у породици. У пракси се најчешће дешава да се породично насиље прво пријављује полицији и то док је насиље још увек у току. Обавеза полиције је да у таквим ситуацијама одмах на лице места упути најмање два полицијска службеника због интервенције, односно у циљу спречавања насилника у даљем вршењу насиља и ради пружања заштите и помоћи жртви насиља. Након предузимања ових примарних мера заштите и након прикупљања доказа и информација који су од значаја са разјашњавање предметног случаја, полиција би требало да одмах путем телефона обавести дежурног заменика јавног тужиоца, као руководиоца предкривичног поступка, и упозна га са околностима предметног догађаја. Он по налаже хапшење или задржавање учиниоца кривичног дела уколико постоји основ за притвор, или налаже задржавање насилника по одредбама прекршајног поступка уколико је реч о прекршају а не кривичном делу. Такође је битно да се по потреби наложи одвођење жртве на лекарски преглед ради констатовања повреда, да се обавести дежурни тим центра за социјални рад у циљу збрињавања жртава насиља, односно њиховог измештања из угрожавајуће средине у други привремени или трајни смештај, као и ради пружања других видова помоћи и подршке.

Осим полиције, непосредно обавештење јавном тужиоцу може пружити и центар за социјални рад у ситуацији када му се обрати само лице које

је жртва породичног насиља или када центар у току свога рада дође до сазнања да се над одређеним лицем врши насиље од стране члана његове породице. У таквим ситуацијама центар за социјални рад треба одмах да телефоном обавести дежурног или другог заменика јавног тужиоца и да у договорено време жртву упути у јавно тужилаштво, како би се од жртве узела на записник изјава о догађају и како би јавни тужилац непосредно добио сва потребна обавештења која се односе на случај породичног насиља. У ситуацији када се јавно тужилаштво и центар за социјални рад не налазе на територији исте општине и када би путовање до седишта тужилаштва за жртву представљало трошак или проблем због чувања деце или радних обавеза или би јој путовање због старости или здравственог стања било отежано, целисходније је да се изјава узме на записник у центру за социјални рад, а затим достави надлежном јавном тужиоцу на даље поступање. Дакле, увек се мора руководити најбољим интересима и потребама жртве насиља уколико се тиме не доводи у питање правилан и благовремен рад надлежних органа и институција.

Приликом доношења одлука о мерама и радњама које треба предузети, као и роковима у којима ће се поступити, треба се руководити степеном угрожености жртве и опасношћу од понављања или ескалације насиља. За разлику од случајева породичног насиља, који због интензитета или учесталости насиља и високог степена непосредне угрожености жртве захтевају тренутно доношење одлуке о хапшењу или задржавању учиниоца насиља, као и одлуке о квалификацији кажњивог дела као кривичног

дела или прекршаја, у пракси се чешће срећу случајеви насиља који немају оволики степен приоритета. Уместо тога, догађај се накнадно разматра и анализира од стране полицијских службеника, по потреби се прикупљају додатни докази и потом одлучује о квалификацији дела, а затим јавном тужиоцу подноси кривична пријава или се прекршајном суду подноси захтев за покретање прекршајног поступка. И код оваквих случајева породичног насиља треба да постоји сарадња институција управо да би сви надлежни органи имали сазнања о пријављеном догађају. Такође и да би се детаљно размотрио сваки пријављени случај и околности под којима се догодио и да се правилно определи квалификација дела, као и да се процени степен угрожености жртве и препоруче мере које треба предузети у циљу њене заштите. Да би се на локалном нивоу успоставио овако високи и функционални ниво сарадње, потребно је успоставити редовне састанке међу представницима јавног тужилаштва, полиције, центра за социјални рад и прекршајног суда. Ти састанци ће се одржавати једном седмично или евентуално у дужим интервалима, у зависности од конкретних могућности и потреба институција. О сваком састанку морао би да се водити записник у који ће се уносити сви битни подаци изнети на састанку, као и донете одлуке по разматраним случајевима. Принцип рада на састанку треба да буде такав да представник полиције изложи сваки појединачни случај насиља евидентиран у полицији у претходној седмици и да са собом понесе целокупну документацију сачињену и прикупљену у полицији у вези пријављених случајева насиља, као што су изјаве грађана, службене белешке полицијских службеника, лекарски извештаји о повредама,

записници о алкотестирању и слично. Након упознавања са конкретном пријавом и прикупљеним доказима, присутни представници институција треба да размене све податке којима располажу органи и институције из којих долазе. Ти подаци се тичу породичних прилика и уочених проблема у конкретној породици, односно да ли су се чланови конкретне породице обраћали центру за социјални рад, полицији или другом органу због породичног насиља и до каквих сазнања се тада дошло, да ли су покретани и вођени прекршајни или кривични поступци против појединих чланова породице због породичног или другог насиља, као и све друге чињенице за које представници институција сматрају да су од значаја за доношење адекватне процене и одлуке. По разматрању сваког конкретног случаја и размени података и информација, обавља се заједничка консултација, врши се процена да ли постоји породично насиље, ко је насилник а ко жртва, да ли постоји кажњиво дело и које, предлажу се мере које треба предузети од стране појединих институција. Потом јавни тужилац, након извршене процене, треба да присутном представнику полиције да једно од следећих упутстава:

- да се јавном тужиоцу поднесе кривична пријава – уколико се у радњама насилника стичу елементи кривичног дела
- да се прекршајном суду поднесе захтев за покретање прекршајног поступка – уколико се у радњама насилника стичу елементи прекршаја.

- да се прекршајном суду поднесе захтев за покретање прекршајног поступка, а јавном тужиоцу да се достави писмени извештај о догађају – уколико се из изнетих чињеница не може оценити да ли се у радњама насилника стичу елементи кривичног дела, а како би тужилац предузео додатне провере и прикупио додатна обавештења у циљу утврђивања евентуалног постојања елемената кривичног дела.
- да се јавном тужиоцу достави писмени извештај о догађају – уколико нема доказа да је извршено кривично дело или прекршај, а постоји сумња на породично насиље
- да се пријављени случај реши службеном белешком полиције – уколико нема елемената ни кривичног дела ни елемената прекршаја.

У случају када јавни тужилац од полиције добије извештај о догађају и уколико након извршених провера, најчешће непосредним саслушавањем жртава и сведока породичног насиља, дође до података и доказа из којих произилази да се у радњама насилника стичу елементи кривичног дела а не прекршаја, он од прекршајног суда тражити списе прекршајног предмета на надлежно поступање. То се чини да би се избегло двоструко вођење поступка и двоструко кажњавање насилника за исто дело. Затим, по преузимању предмета на надлежно поступање, покренуће кривични поступак против учиниоца насиља. Оваква сарадња омогућава да

сви надлежни органи и институције буду благовремено информисани о сваком случају породичног насиља. То им даље омогућава да се активно укључе у решавање сваког конкретног случаја на начин за који се утврди да је најцелисходнији. То се остварују тако што се обезбеђује и да учинилац насиља буде правилно процесуиран и адекватно кажњен пред надлежним судом у зависности од тога да ли је извршио кривично дело или прекршај. При томе се елиминише могућност истовременог покретања кривичног и прекршајног поступка и двоструког кажњавања за исто дело. Овакав облик сарадње институција успостављен је крајем 2007. године на територији Зрењанина и показао је значајне предности у односу на претходну праксу у поступању институција. Сарадња се претходно одвијала само у оним случајевима када се сматрало да је то потребно с обзиром на природу или тежину случаја. Пре свега, од успостављања сарадње, приметно је да је већ у првој години сарадње – 2008. – повећан број поднетих кривичних пријава за 126,83%. Такође, из године у годину и даље се повећава проценат откривених и пријављених случајева породичног насиља. То није последица веће заступљености породичног насиља у друштву, већ представља последицу већег броја откривених случајева, захваљујући како међусобној сарадњи институција, тако и већем поверењу грађана у рад институција. Због успостављеног поверења, они се и одлучују на све учесталије пријављивање насиља у породици. Исти модел сарадње, на иницијативу надлежног Основног јавног тужиоца, успостављен је 2014. године на територији града Смедерева. Предност овакве сарадње представника институција је и тај што су они у могућности да у непосредном

разматрању процене сваки поједини случај насиља. Тиме се избегава непотребно дописивање између учесника састанка, ефикасност у поступању у овим предметима се повећава, а свако у оквиру свог описа посла располаже сазнањима која доприносе доношењу исправних одлука. Тако се, од случаја од случаја, може донети одлука и наложити полицији да се поступак оконча службеном белешком, или да предмет проследи судији за прекршаје уколико се установи да је извршен прекршај а не кривично дело, могу се тражити додатне провере ако подаци нису довољни за одлучивање, или се може наложити да се тужилаштву проследи кривична пријава. У пракси већине градова у којима су одржани билатерални састанци, исказана је потреба за оваквим окупљањем и препознате су предности ових састанака. Конкретно, на овим састанцима свако од учесника има сазнања из свог круга деловања па се тако на овим састанцима долази до непосредне размене информација и доношења исправних одлука. Пријаве које се достављају јавном тужилаштву су комплетне и по истима се може одмах поступати. На састанку се договарају радње које је, евентуално, потребно још предузети, а до тужилаштва уз кривичну пријаву стиже и остала пратећа документација. Изузетно је важно нагласити и могућност да се на овим састанцима утврди да је у неком конкретном случају потребна посебна хитност у поступању. Због тога је могуће донети одлуку да се неко лице лиши слободе, иако то по првобитном обавештењу није било потребно. Представници центра за социјални рад располажу драгоценим подацима о породичним односима и приликама корисника њихових услуга, који се често појављују као подносиоци кривичних пријава за насиље

у породици. Тако се на овим састанцима непосредно од њих долази до података да ли је жртва насиља збринута у сигурној кући или код чланова породице, а посебно су важне информације које се односе на малолетну децу и њихову заштиту. Са представницима центара за социјални рад је на овим састанцима договорено да све жртве насиља које се директно њима обрате за помоћ упућују у тужилаштво. Оно ће са жртвом насиља обавити разговор и у складу са опредељењем жртве, узети кривичну пријаву на записник или поднети тужбу суду за заштиту од насиља. Судије за прекршаје на наведеним састанцима меродавне су за процењивање да ли у конкретном случају, уколико не постоје елементи кривичног дела, евентуално постоје елементи прекршаја. У том случају се њима прослеђује захтев за покретање прекршајног поступка.

Да би се организовали овакви састанци представника институција, који имају бројне предности, потребно је да се у сваком тужилаштву одреди заменик јавног тужиоца задужен за договарање састанака. Он би преузео активну улогу у одржавању истих. На одржаним билатералним састанцима од стране свих учесника неспорно је препознато да је непосредна сарадња наведених институција веома позитивна. Међутим, као главни проблем уочена је неорганизованост учесника и често постављано питање ко би требало да буде задужен за организовање оваквих састанака. Наравно, ко треба да преузме иницијативу јесте индивидуална одлука учесника, али је према улози коју јавни тужилац има у нашем позитивном законодавству, најисправније да управо он буде иницијатор и окосница

састанака. Јавни тужилац, односно заменик кога у сваком тужилаштву одреди јавни тужилац, преузео би активну улогу у сазивању оваквих састанака. Најпре би требало организовати иницијални састанак са представницима полиције, центра за социјални рад и судијама за прекршаје. На том састанку би се договорили основни принципи рада и период окупљања. То може бити једном недељно или једном у две недеље, у зависности од заступљености предмета насиља у породици. Препорука је да број предмета који се на састанку разматрају не буде већи од двадесетак. Тако састанци не би предуго трајали а пажња и концентрација учесника не би били умањени. У пракси, за анализирање наведених предмета потребно је у просеку издвојити сат до два времена. То је релативно мало времена у односу на очекиване резултате сарадње.

Центар за социјални рад има веома значајну улогу у заштити жртава породичног насиља и његова улога је препозната и од стране осталих институција. Неопходно је да центар за социјални рад буде активно укључен у сваки појединачни предмет насиља у породици. Наиме, у оквиру својих овлашћења он располаже подацима о личним и породичним приликама жртве и може утврдити да ли постоји насиље и колики је степен угрожености жртве. На одржаним билатералним састанцима, представници центра за социјални рад веома активно су учествовали у дискусији и указали на тешку материјалну ситуацију у којој се налазе. Управо због такве ситуације у појединим случајевима насиља у породици нису били у могућности да пруже адекватну помоћ жртви. Некада је

потребно сместити жртву насиља у сигурну кућу, а понекад је довољно обезбедити новчана средства за плаћање путних трошкова ради смештаја жртве насиља код сродника. Један о могућих начина прикупљања новца у циљу помоћи жртвама насиља у породици јесу новчана средства која пристижу применом института одложеног кривичног гоњења у смислу чл. 283 ЗКП-а. У питању су значајне своте новца, и на то је указано представницима центра за социјални рад. Потребно је да управни одбор центра за социјални рад донесе одлуку о формирању наменског жиро рачуна са опредељењем да се средства са наведеног рачуна користе искључиво у хуманитарне сврхе и да притом одреде који би то случајеви били. На овај надлежни начин центар за социјални рад могао би да обезбеди значајна новчана средства за помоћ жртвама породичног насиља. Дакле, потребно је да јавни тужилац у сваком конкретном случају обавести центар за социјални рад, као значајни чинилац у борби против насиља у породици, о извршеном насиљу и затражи извештај од њега. Наравно, сарадња институција и у овом случају долази до изражаја. јер на непосредним састанцима, о којима је претходно било речи, може се одмах доћи до одлучујућих сазнања о постојању насиља у породици.

УЛОГА И ОВЛАШЋЕЊА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА У ПОСТУПКУ КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Кривичноправна заштита од насиља у породици први пут је уведена у правосудни систем Србије прописивањем кривичног дела насиље у породици одредбом чл. 118а КЗ РС. Почевши од 09.03.2002. године, а доношењем Кривичног законика РС који је ступио на снагу 01.01.2006. године, кривично дело насиље у породици прописано је одредбом чл. 194 Кривичног законика и дефинисано тако да га чини свако „ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство члана своје породице.“ За ово кривично дело законом је прописана казна затвора од три месеца до три године. Уколико је приликом извршења дела коришћено оружје или опасно оруђе или друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, може се изрећи казна затвора од шест месеци до пет година. У случају да је кривично дело имало за последицу наступање тешке телесне повреде или тешко нарушавање здравља или је учињено према малолетном лицу, може се изрећи казна затвора од две до десет година, а у случају да је наступила смрт – од три до петнаест година. Такође, као облик кривичног дела насиље у породици кажњиво је и кршење мера заштите од насиља у

породици, које је суд одредио на основу закона. За њега се може изрећи казна затвора од три месеца до три године и новчана казна. При томе треба нагласити да у случају кршења мера заштите које су изречене по Породичном закону, заштиту у кривичном поступку не остварују само лица која се по Кривичном законнику сматрају члановима породице, него и сва друга лица која се по Породичном закону сматрају члановима породице и која су обухваћена изреченим мерама породичноправне заштите. Овом инкриминацијом није обухваћено кршење мере забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицима из чл. 197 Кривичног законика. Та мера није резервисана само за случајеве насиља у породици, него се може применити и на све остале случајеве и на сва лица, а не само на чланове породице.

Према одредбама чл. 112 ст. 28 Кривичног законика РС, чланом породице сматрају се:

- супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник;
- браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству;
- лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Кривична или друга пријава због кривичног дела насиље у породици из чл. 194 Кривичног законика РС може се поднети јавном тужиоцу писмено или усмено. То може да учини полиција, центар за социјални рад, други државни органи и институције, грађани, сама оштећена лица, односно жртве породичног насиља. Када се у јавном тужилаштву заприми кривична пријава или извештај о насиљу породици, без обзира на то ко је пријаву поднео, потребно је о томе писменим путем обавестити надлежни центар за социјални рад, доставити му примерак обрасца пријаве из кога се виде подаци о члановима породице и чињенични опис догађаја. Истовремено се од центра мора затражити да у складу са својим овлашћењима изврши одговарајуће провере личних и породичних прилика у конкретной породици како би проценио да ли је присутно насиље и у ком облику. Такође, центар мора да провери у којој мери су угрожени чланови породице према којима се непосредно или посредно врши насиље, као и да о утврђеним чињеницама и о својој процени достави извештај јавном тужиоцу. Овакав извештај садржи објективну и стручну процену надлежне институције. Као такав, представља важан доказ за тужиоца и истовремено значајну потпору веродостојности исказа жртве пред судом у кривичном или грађанском поступку. Уколико се јавном тужиоцу непосредно обрати лице над којим је извршено насиље у породици, неопходно је такво лице одмах саслушати и писмено констатовати садржај изјаве или сачинити записник о пријему кривичне пријаве. Током узимања изјаве потребно је прво пажљиво саслушати излагање жртве, а затим је испитати како о околностима догађаја који је предмет пријаве, тако и о личним и

породичним приликама. Ту се мисли на међусобне односе чланова породице, те од када и на који начин се испољава насиље, колико често, да ли се жртва већ обраћала неким институцијама, као и о другим битним околностима од значаја за утврђивање времена и начина извршења кривичног дела, као утврђивања последица насиља. Без обзира да ли је дошла самоиницијативно или по позиву јавног тужиоца, жртви породичног насиља треба на лични захтев омогућити да њеном саслушању присуствује треће лице које она одреди. То су најчешће њени родитељи, пунолетна деца, сестра, брат, пријатељица и слично, осим уколико постојали потреба да се та лица доцније испитају као сведоци. Поменуте особе представљају значајну подршку жртвама породичног насиља да се са насиљем суоче, супротставе му се и да из њега изађу.

У кривичном поступку, процесни статус жртава породичног насиља дефинисан је одредбом чл. 2 ст. 1 тач. 11 ЗКП-а. Дато им је својство оштећеног лица, имајући у виду да се ради о лицима којима је кривичним делом повређено или угрожено неко лично право. То се односи на право на живот, неповредивост физичког и психичког интегритета, приватност, достојанство, сигурност, равноправност полова итд. Основно право сваке жртве породичног насиља је да против учиниоца насиља поднесе кривичну пријаву и тиме иницира покретање кривичног поступка.. Жртву породичног насиља увек треба упознати са њеним правима, као и са законом прописаним поступцима и механизмима заштите, у кривичном и у парничном поступку. Као привилегованом сведоку у смислу чл. 94 ЗКП-а

– чак иако изјави да не жели покретање и вођење кривичног поступка против насилника, односно изјави да би се пред судом користила својим законским правом да не сведочи – жртви мора да се предочи и могућност да се, у циљу њене заштите и превенције даљег насиља, према насилнику одреде неке од мера заштите које предвиђа Породични закон.

У својству оштећеног лица, жртва породичног насиља, према одредбама чл. 50 ЗКП-а, има права да у кривичном поступку: поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђивање; укаже на чињенице и да предлаже доказе који су од важности за предмет доказивања; ангажује пуномоћника из редова адвоката; разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ; буде обавештена о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења; поднесе приговор против одлуке јавног тужиоца да не предузме или да одустане од кривичног гоњења; буде поучена о могућности да преузме кривично гоњење и да заступа оптужбу; присуствује припремном рочишту; присуствује главном претресу и учествује у извођењу доказа; буде обавештена о исходу поступка и да му се достави правноснажна пресуда; поднесе жалбу против одлуке о трошковима кривичног поступка и досуђеном имовинскоправном захтеву.

У кривичним поступцима за кривично дело насиље у породици, јавност је искључена у циљу заштите личног и породичног живота окривљеног насилника и оштећене жртве насиља, као и ради заштите интереса малолетника. Један од највећих проблема у ефикасном остваривању кривич-

ноправне заштите од насиља у породици јесте дуго трајање судских поступака. То није само последица процесних одредаба, већ и тога што се оваквим случајевима не придаје приоритет или хитност у раду. Такође, веома присутан и озбиљан проблем у кривичном гоњењу учиниоца насиља, представља и понашање жртава насиља. Наиме, након протекла одређеног времена од извршења кривичног дела, оне не само да губе интересовање за ток и исход кривичног поступка, него се често користе својим законским правом из чл. 94 ЗКП-а да не сведоче у поступку који се води против насилника. Тако жртве у случају недостатка других доказа онемогућавају санкционисање учиниоца. Због тога је јавни тужилац често принуђен да одустане од даљег кривичног гоњења учиниоца насиља. Овакво, на први поглед несхватљиво понашање жртве насиља, најчешће је последица недостатка подршке жртви насиља, било од стране њој блиских лица или од стране одговарајућих институција, да се ослободи доминације и контроле коју је над њоме успоставио насилник. Пружању овакве, као и сваке друге подршке жртвама насиља, надлежне институције у области породично-правне заштите треба да дају већи приоритет и да у већој мери сарађују са референтним невладиним организацијама и користе њихове стручне капацитете ради оснаживања жртава насиља.

Уколико се жртва одлучи да да исказ у кривичном поступку, односно да сведочи против насилника, приметно је да суд углавном поклања веру исказу жртве, нарочито уколико је такав исказ детаљан и описан и поткрепљен медицинском документацијом о задобијеним повредама,

извештајем надлежног центра за социјални рад о личним и породичним приликама насилника и жртве и уоченим облицима насиља, као и процени о степену угрожености жртве. Пре него што буде саслушана, жртва може добити статус посебно осетљивог сведока. Наиме, према одредби чл. 103 Законика о кривичном поступку, сведоку који је с обзиром на узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја посебно осетљив, орган поступка по службеној дужности, на захтев странака или самог сведока, јавни тужилац, председник већа или судија појединац могу жртви одредити статус посебно осетљивог сведока. Ако сматра да је то потребно ради заштите интереса посебно осетљивог сведока, јавни тужилац или други орган поступка може донети решење о постављању пуномоћника посебно осетљивом сведоку. Оваквим статусом и процесним гаранцијама, жртви се олакшава давање исказа јер јој се питања могу постављати само преко органа поступка дужног да се према њој односи са посебном пажњом. При томе се настоји да се избегну могуће штетне последице кривичног поступка по личност, телесно и душевно стање жртве. Само испитивање може се обавити и уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица, о чему такође одлучује јавни тужилац. Надаље, јавни тужилац може одлучити и да се жртва која је добила статус посебно осетљивог сведока испита употребом техничких средстава за пренос слике и звука. У том случају се испитивање спроводи без присуства учиниоца насиља и других учесника у поступку у просторији у којој се жртва налази. Једна од великих новина

је и та да се жртва као посебно осетљиви сведок може испитати и у свом стану или другој просторији, односно у овлашћеној институцији стручно оспособљеној за испитивање посебно осетљивих лица. У том случају јавни тужилац такође може одредити да се саслушање обави употребом техничких средстава за пренос слике и звука, без присуства учиниоца насиља.

Када се води поступак за кривична дела учињена на штету малолетних лица, саслушање се обавља уз помоћ психолога, педагога или другог стручног лица. Саслушање се може спровести највише два пута, изузетно и више пута ако је то неопходно ради остварења сврхе кривичног поступка. Малолетно лице мора имати пуномоћника већ од првог саслушања. У случају да малолетно лице нема пуномоћника, њега ће решењем из редова адвоката који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица поставити председник суда. Трошкови заступања падају на терет буџетских средстава суда. Ако с обзиром на особености кривичног дела и својства личности малолетног лица оцени да је то потребно, судија ће наредити да се малолетно лице саслушава употребом техничких средстава за пренос слике и звука. Саслушање се спроводи без присуства странака и других учесника поступка, у просторији у којој се сведок налази, тако да му странке и лица која на то имају право, питања постављају посредством судије, психолога, педагога, социјалног радника или другог стручног лица. Малолетна лица, као сведоци-оштећени, такође се могу саслушати и у свом стану или другој просторији, односно овлашћеној установи-организацији, стручно

оспособљеној за испитивање малолетних лица, без или уз употребу техничких средстава за пренос слике и звука.

Уколико јавни тужилац, поступајући по поднетој кривичној пријави због кривичног дела насиље у породици из чл. 194 Кривичног законика, нађе да се у радњама пријављеног лица не стичу битни елементи кривичног дела или да из прикупљених доказа не произилазе основи сумње да је одређено лице учинило кривично дело, дужан је да поднесе захтев за покретање прекршајног поступка уколико утврди да се у радњама пријављеног лица стичу елементи прекршаја. Подношењем захтева за покретање прекршајног поступка, јавни тужилац заснива своју стварну надлежност за поступање у прекршајном поступку. По правилу, јавни тужилац ће бити у прилици да поднесе захтев за покретање прекршајног поступка када поводом поднете кривичне пријаве због кривичног дела насиље у породици из чл. 194 КЗ-а, нађе да се у конкретном случају у радњама пријављеног лица не стичу сви битни елементи наведеног, нити било ког другог кривичног дела за које се гони по службеној дужности, већ да се у радњама учиниоца стичу елементи прекршаја из чл. 6 или чл. 12 Закона о јавном реду и миру. Међутим, у пракси је чешћа ситуација да јавни тужилац кривичну пријаву због кривичног дела насиља у породици из чл. 194 КЗ-а одбаци из разлога непостојања доказа да је пријављено лице предузело радње насиља према другом члану породице, односно да је учинило кривично дело насиље у породици из чл. 194 КЗ. У таквој ситуацији, пошто нема доказа да су предузете било какве радње насиља,

неће се поднети ни захтев за покретање прекршајног поступка. Изузетак је ситуација када се из прикупљених доказа може несумњиво утврдити да су предузете само такве радње насиља које не представљају елементе кривичног дела већ прекршаја. То је у пракси реткост с обзиром да се у кривичном поступку насилник најчешће брани ћутањем или у потпуности негира да је извршио било какав облик насиља, док се оштећено лице – жртва насиља, као и други чланови породице који су као сведоци присуствовали насиљу, користе својим законским правом из чл. 94 ст. 1 Законика о кривичном поступку да не сведоче. То право, као чланови породице окривљеног лица, имају и у прекршајном поступку у смислу чл. 211 ст.1 Закона о прекршајима. Надаље, треба имати у виду да радње које су као прекршај санкционисане одредбама чл. 6 ст. 2 (угрожавање сигурности другог лица претњом да ће се напасти на живот или тело тог или њему блиског лица) и чл. 6 ст. 3 (вређање и злостављање другог, вршење насиља према другом, изазивање туче и учествовање у њој), Закона о јавном реду и миру РС, уколико су извршене према другом члану породице представљају радњу извршења кривичног дела насиље у породици из чл. 194 ст. 1 Кривичног законика РС, а не прекршаја. Радње које су као прекршај санкционисане одредбама чл. 12 ст. 1 Закона о јавном реду и миру РС (угрожавање спокојства грађана дрским и безобзирним понашањем) могу, у зависности од интензитета безобзирног понашања и степена угрожавања другог члана породице, представљати радњу извршења кривичног дела насиље у породици из чл. 194 ст. 1 Кривичног законика. Управо из разлога што су одређене противправне радње и понашања формално санкционисани и

као прекршај по одредбама чл. 6 или чл. 12 Закона о јавном реду и миру РС и као кривично дело по одредбама чл. 194 ст. 1 Кривичног законика РС, потребно је да о сваком пријављеном случају насиља буде обавештен и јавни тужилац. Он би у том случају размотрио сваки случај и оценио који од њих садржи обележја кривичног дела а који обележја прекршаја. Тако би се против насилника покренуо одговарајући судски поступак сходно тежини и природи учињеног дела. Према томе, захтев за покретање прекршајног поступка поднеће се углавном у ситуацијама када један члан породице виком или свађом ремети јавни ред и мир или угрожава другог члана породице (чл. 6 ст. 1 ЗЈРМ), или када један члан породице дрским и безобзирним понашањем угрожава спокојство другог члана породице, или ремети јавни ред и мир (чл. 12 ст. 1 ЗЈРМ), под условом да насилник у конкретном случају није предузео и друге противправне радње које су санкционисане као радња кривичног дела насиље у породици из чл. 194 КЗ или неког другог кривичног дела. У том случају ће све радње насилника бити обухваћене кривичним делом, те ће се поднети само кривична пријава.

Уколико је против учиниоца насиља и поред чињенице да се у његовим радњама стичу обележја кривичног дела, поднет захтев за покретање прекршајног поступка од стране полиције, поступајући судија прекршајног суда, пазећи на стварну надлежност прекршајног суда, морао би такав предмет доставити на разматрање или на надлежно поступање надлежном јавном тужиоцу у циљу оцене постојања кривичног дела. Када јавни тужилац, након увида у списе предмета и након евентуалних додатних

провера, нађе да се у радњама учиниоца ипак стичу елементи прекршаја а не кривичног дела, вратиће предмет прекршајном суду, који ће наставити са вођењем прекршајног поступка. Приликом оцене постојања кривичног дела насиље у породици из чл. 194 КЗ и његове квалификације, треба имати у виду да за постојање наведеног кривичног дела није неопходна трајност или виšekратност радње извршења, већ се дело може извршити и једним актом насиља према жртви дела.

ОПОРТУНИТЕТ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА КАО МЕХАНИЗАМ ЗА ПОДРШКУ ЖРТАВА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

Једно од основних начела кривично-процесног права у Републици Србији којим се одређује начин поступања јавног тужиоца, јесте начело легалитета. Оно је прописано чл. 6 Закона о кривичном поступку, према којем је јавни тужилац дужан да предузме кривично гоњење увек када постоје основи сумње да је одређено лице учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности. Дакле, према овом начелу јавни тужилац само цени да ли су у конкретном случају испуњени законом прописани стварни и правни услови за кривично гоњење. Уколико утврди да јесу, дужан је да предузме кривично гоњење, при чему није овлашћен да оцењује целисходност, односно сврсисходност таквог кривичног гоњења. Начелу легалитета супротно је начело опортунитета, према којем је јавни тужилац, када нађе да су испуњени сви законом прописани услови за кривично гоњење, овлашћен да процењује потребу предузимања кривичног гоњења и да одлучи да не покрене кривични поступак уколико нађе да то у конкретном случају не би било целисходно, односно нужно ради заштите јавног интереса. Ово начело представља изузетак и може се примењивати само у законом прописаним случајевима и уколико су за то испуњени сви законом прописани услови. Постоји више законом прописаних случајева

који предвиђају могућност одступања од начела легалитета, а један од најзначајнијих је одлагање кривичног гоњења регулисано чл. 283 Законика о кривичном поступку.

Према одредбама чл. 283 ЗКП-а, институт одлагања кривичног гоњења може се применити од стране јавног тужиоца код кривичних дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година. Поред оцене јавног тужиоца да су у конкретном случају испуњени сви законом прописани услови за примену института одлагања кривичног гоњења и да би примена наведеног института била целисходна, потребно је и да осумњичени прихвати једну или више законом прописаних мера: 1) да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или да накнади причињену штету, 2) да плати одређени новчани износ у корист хуманитарне организације – фонда или јавне установе, 3) да обави одређени друштвенкорисни или хуманитарни рад, 4) да испуни доспеле обавезе издржавања, 5) да се подвргне одвикавању од алкохола или опојних дрога, 6) да се подвргне психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања, 7) изврши обавезу установљену правноснажном одлуком суда, односно да поштује ограничење утврђено правноснажном судском одлуком.

При евентуалном одређивању обавеза из чл. 283 ЗКП-а, треба узети у обзир могућност да се насилнику изрекне обавеза друштвено корисног рада уколико изрицање и испуњење новчане обавезе, односно обавезе да плати одређени новчани износ у корист хуманитарне организације,

фонда или јавне установе, не би погађало само насилника, већ и чланове његове породице према којима је насиље извршено, што свакако не би било правично. Такође, приликом одређивања мера треба нарочито узети у обзир да ли је насилник алкохоличар или наркоман и да ли има услова да се према њему изрекне једна од мера лечења или евентуално мера психосоцијалне терапије. Институт одлагања кривичног гоњења може представљати значајан извор материјалне помоћи и подршке жртвама породичног насиља. Наиме, постоји могућност да се при центру за социјални рад отвори посебни наменски подрачун – фонд, намењен пружању помоћи материјално угроженим жртвама породичног насиља. Из овог фонда обезбеђивала би се средства за решавање ургентних потреба жртава, на пример за плаћање трошкова привременог смештаја уколико је жртва избачена из породичног стана или била принуђена да га напусти. То је нарочито важно на оним подручјима где не постоје сигурне куће у којима се такав смештај може осигурати. На пример, након успоставља мултисекторске сарадње на територији града Зрењанина, уочено је да је једна од највећих препрека за жртву да изађе из насилног окружења њена економска зависност од насилника, нарочито уколико има и малолетну децу, коју не би могла да издржава самостално уколико би напустила насилника. Да би се олакшало жртвама да ову препреку превазиђу, на иницијативу јавног тужиоца при Центру за социјални рад Града Зрењанина отворен је посебан подрачун – фонд за помоћ жртвама породичног насиља, за који средства обезбеђује јавни тужилац при меном начела опортунитета, у смислу чл. 283 ЗКП-а. Поред овог фонда,

при Центру за социјални рад Града Зрењанина постоји и фонд за децу без родитељског старања. Пошто су прикупљена средства знатно превазилазила потребе корисника услуга Центра, на иницијативу јавног тужиоца и сви остали подручни центри за социјални рад са територије месне надлежности основног јавног тужилаштва у Зрењанину отворили су наменске подрачуне – фондове за пружање помоћи социјално угроженим категоријама грађана, деци без родитељског старања и жртвама породичног насиља.

ПРИМЕРИ ИЗ ПРАКСЕ СУДОВА У ПОСТУПЦИМА КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Заштитни објекат код кривичног дела насиље у породици из члана 194. КЗ-а је члан породице, а чланом породице сматрају се, између осталих, и ванбрачни партнери.

Из образложења: неосновано се захтевом за заштиту законитости указује да је првостепено и другостепено решење донето уз битну повреду одредаба кривичног поступка из члана 368. став 1. тачка 11. ЗКП-а, јер иста садрже нејасне разлоге о одлучним чињеницама, које су уз то и погрешно утврђене. По налажењу Врховног касационог суда првостепени и другостепени суд нису учинили наведену битну повреду одредаба кривичног поступка, јер оба решења садрже разлоге о оцени суда да у радњама окривљеног нема елемената кривичног дела насиље у породици из члана 194. став 1. КЗ-а. Међутим, првостепени и другостепени суд заузели су погрешан став да се оштећена не може сматрати чланом породице у смислу одредбе члана 194. КЗ-а, на шта основано указује и јавни тужилац у захтеву за заштиту законитости. Заштитни објекат код кривичног дела из члана 194. КЗ-а је члан породице, а према истој одредби, чланом породице сматрају се, између осталих, и ванбрачни партнери. У конкретном

случају, првостепени и другостепени суд узимају као утврђене чињенице да су окривљени и оштећена, након пар месеци емотивне везе, одлучили да изнајме стан и да су у том стану почели заједно да живе почетком јула 2008.године, али из тако утврђених чињеница изводе закључак да су окривљени и оштећена били у односу који се не би могао подвести под ужи или шири појам породице, јер су били само у емотивно-сексуалној вези, а њихов заједнички живот је трајао само неколико дана, дакле да нема заштитног објекта предметног кривичног дела и да стога не постоје сви елементи бића кривичног дела које је окривљеном стављено на терет. Међутим, по налажењу Врховног касационог суда, управо чињеница да су окривљени и оштећена почели да живе у стану који су заједно изнајмили, указује на њихову намеру да формирају трајнију заједницу живота, без обзира колико би она трајала, јер то свакако представља будућу, неизвесну околност, а таква заједница представља ванбрачну заједницу, па је оштећена заснивањем такве заједнице стекла статус ванбрачног партнера и самим тим имала је и статус члана породице у смислу одредбе члана 194. КЗ-а. Погрешно закључујући да оштећена није заштитни објекат предметног кривичног дела и да у радњама окривљеног нема дела које му је оптужним актом стављено на терет, јер радња извршења није предузета према члану породице, првостепени суд, одбијајући из тих разлога оптужни предлог, повредио је одредбу члана 369. тачка 1. ЗКП-а, а исту повреду учинио је и другостепени суд који је првостепено решење потврдио.

(Пресуда Врховног касационог суда, Кзз. 36/10 од 7. 4. 2010)

За постојање кривичног дела насиља у породици није неопходан елемент трајност или вишекратност радњи извршења.

Из образложења: Пресудом општинског суда окривљени је ослобођен од оптужбе да је извршио кривично дело насиља у породици из члана 118а став 3. у вези са ставом 1. КЗС-а, коју је пресуду потврдио и окружни суд. Републички јавни тужилац подигао је захтев за заштиту законитости против првостепене и другостепене пресуде и предложио да се утврди да је поменути пресудама повређен закон у корист окривљеног. У правноснажној првостепеној пресуди се наводи да нема битног елемента трајности радње угрожавања и повређивања, па је понашање окривљеног означено као „тренутни инцидент у породици”. По налажењу Врховног суда, поменута одлука је незаконита јер за постојање кривичног дела насиља у породици није неопходан елемент трајност или вишекратност радњи извршења. Конкретном приликом окривљени је своје дете од 10 година истукао, наневши му лаке телесне повреде у виду нагњечења обостране натколенице и седалних предела са вишеструким крвним подливима истих предела и нагњечењем поглавине. Суд је оценио основним захтев Републичког јавног тужиоца за подизање захтева за заштиту законитости због повреде кривичног закона из члана 369. тачка 3. ЗКП-а учињене у првостепеној пресуди, која није отклоњена ни у другостепеној пресуди по жалби јавног тужиоца.

(Пресуда Врховног суда Србије Кзз. 46/06 од 15.6.2006. и пресуда Окружног суда у Чачку Кж. 529/05 од 9.12.2005)

Када је оптужени у више наврата своје осмомесечно дете које је плакало тукао и тако му нанео преломе костију лобање са оштећењем по живот важних можданих центара, олако држећи да тежа последица неће наступити, па је онесвешћено дете однео у болницу где је оно истога дана умрло од задобијених повреда, извршио је кривично дело насиља у породици из чл. 118а ст. 4. у вези са ст. 1. и 2. КЗС-а.

Из образложења: Вршење насиља које је оптужени учинио према своме ванбрачном осмомесечном детету састојало се у томе што је, када је дете плакало, рукама га стезао за врат и вилице, ударао и стезао по задњици и куковима да би критичног дана нанео детету више повреда које су се испољиле у виду крвних подлива, а на крају ударањем у пределу главе нанео вишеструке преломе костију лобање са оштећењем по живот важних можданих центара, од којих је дете истога дана у болници умрло. Оптужени је у односу на радњу извршења кривичног дела – употребу силе према свом детету, поступао у свему са директним умишљајем пошто је био свестан да употребом силе повређује своје дете, па је управо то и хтео, док је у односу на тежу последицу тј. на смрт детета поступао са свесним нехатом пошто је био свестан да таквим својим понашањем може проузроковати смрт детета, али је олако држао да до тога неће доћи, што потврђује и одношење повређеног детета у болницу, где је оно и умрло. У тако утврђеним радњама оптуженог стоје обележја кривичног дела насиља у породици из чл. 118а ст. 4. у вези са ст. 1. и 2. КЗС-а.

(Пресуда Врховног суда Србије, Кж. 1572/03 од 21.10. 2003.)

Не може се прихватити закључак првостепеног суда, да у ситуацији када окривљени као брачни друг удари шамар оштећеној својој супрузи, тада нису остварени елементи кривичног дела насиље у породици из чл. 194. ст. 1. КЗ-а.

Из образложења: Поводом жалбе Основног јавног тужиоца, а по службеној дужности, укида се пресуда првостепеног суда којом је окривљени ослобођен од оптужбе применом чл. 355. тач. 1. ЗКП-а да је извршио кривично дело насиље у породици из чл. 194. ст. 1. КЗ-а. Првостепени суд је побијаном пресудом утврдио да кривично дело које је окривљеном стављено на терет није кривично дело и да се исти има ослободити од оптужбе применом чл. 355. тач. 1. ЗКП-а, с образложењем да се у његовим радњама не стичу објективна обележја кривичног дела насиље у породици из чл. 194. ст. 1. КЗ-а. Радња извршења кривичног дела је примена насиља, претња да ће се напасти на живот или тело и дрско или безобзирно понашање, а последица је угрожавање спокојства телесног или душевног стања члана породице. Имајући то у виду, разлочи у првостепеној пресуди о одлучним чињеницама када је у питању радња извршења предметног кривичног дела су нејасни, да се шамар не може сматрати радњом предметног кривичног дела ако се има у виду да је дрско понашање као начин извршења овог дела, понашање којим се крше евентуална правила културног и уобичајеног понашања којим се према другом испољава игнорисање, вређање, спремност за физички обрачун, а безобзирно понашање је испољавање крајњег непоштовања неког лица,

његово психичко или физичко малтретирање и слично, па су због тога нејасни разлози првостепеног суда зашто предузета радња окривљеног не представља радњу извршења утуженог кривичног дела.

(Пресуда Основног суда у Ужицу К. 733/10, од 11. маја 2010. и Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж. 3796/10, од 29. јула 2010)

ПРЕДНОСТИ ПОРОДИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ И ОВЛАШЋЕЊА ЈАВНОГ ТУЖИОЦА

Породичноправна заштита од насиља у породици остварује се у парничном поступку у складу са одредбама Породичног закона, који је у примени од 01.07.2005. године. Она поред кривичноправне заштите која се остварује у кривичном поступку представља веома значајан и ефикасан вид заштите који јавни тужилац може покренути увек када утврди постојање неког од облика породичног насиља. Она може да буде самостални вид заштите или да иде заједно са кривичноправном заштитом, јер ова два поступка заштите не искључују један другог, нити постоје процесне сметње да се истовремено покрену и воде оба поступка. Одредбама чл. 10 Породичног закона изричито је забрањено вршење било каквог насиља између чланова породице и истовремено је утврђено право сваког члана породице на одговарајућу заштиту од насиља у породици у складу са Породичним законом. Наиме, одредбом чл. 197 Породичног закона, насиље у породици одређено је као свако понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице, а нарочито наношење или покушај наношења телесне повреде, изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу, присиљавање

на сексуални однос, навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем, ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. Овако широком дефиницијом породичног насиља, Породични закон је практично омогућио судску заштиту од свих појавних облика породичног насиља, као што су физичко, сексуално, психичко и економско насиље, и тиме прокламовао принцип нулте толеранције друштвене заједнице на породично насиље. Поред тога што забрањује све облике породичног насиља, Породични закон је омогућио и великом кругу лица да у складу са одредбама овог закона остварују заштиту од насиља у породици. То је постигао тако што је одредбом чл. 197 утврдио да својство члана породице имају следећа лица: супружници или бивши супружници; деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство; лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству; ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери; лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству. Дакле, породичноправну заштиту не уживају само лица која се по неком општеприхваћеном и традиционалном схватању сматрају члановима породице, него и лица која су само у емотивној вези. Овде треба указати на то да емотивна веза има шири појам од брачне или ванбрачне везе, које обухватају особе супротног пола, док емотивном везом могу бити

обухваћене и особе истог пола. Тиме је закон омогућио заштиту од насиља у породици и припадницима ЛГБТ популације, као и трансродним особама, односно свим лицима без обзира на пол и сексуално опредељење.

Као што је уочљиво, насупрот јединственом дефинисању које сва понашања појединаца сматра насиљем у породици, Породични закон и Кривични законик различито одређују круг лица која имају својство члана породице, а самим тим и круг лица која могу остваривати судску заштиту од насиља у породици. Због овог несклада долази до ситуације да једно исто лице може остваривати породичноправну заштиту у складу са Породичним законом, али не и кривичноправну заштиту у складу са Кривичним закоником, јер по одредбама наведеног законика нема својство члана породице. На пример, такав је случај са лицима која су у емотивној или сексуалној вези, као и са бившим ванбрачним партнерима који немају заједничку децу и којима није дат статус чланова породице одредбама Кривичног законика. Наиме, према одредбама чл. 112 ст. 28 РС, чланом породице сматрају се: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник; браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника уколико живе у заједничком домаћинству; лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Без обзира на ове разлике у дефинисању својства члана породице, обавеза јавног тужиоца је да се у оквиру своје надлежности увек стара о заштити жртава породичног насиља. И то не само када се заштита може остварити у кривичном поступку, него и када се заштита од насиља у породици може остварити и у парничном поступку, у складу са одредбама Породичног закона, и без обзира да ли се у радњама насилника стичу елементи кривичног дела или прекршаја. Наиме, ако се има у виду да јавни тужилац врши своју надлежност искључиво у циљу заштите јавног интереса, а да је одредбом чл. 284 ст. 2 Породичног закона прописано да је јавни тужилац овлашћен за подношење тужбе за одређивање мера заштите од насиља у породици, као и за продужење мера заштите, онда то значи да је заштита жртава породичног насиља у јавном интересу и да јавни тужилац има обавезу да управо у циљу заштите тог јавног интереса врши своју надлежност подносећи тужбе за одређивање мера заштите од насиља у породици увек када нађе да су за то испуњени законом прописани услови и у погледу свих оних лица који по одредбама Породичног закона уживају овај вид заштите. Ово зато што заштита јавног интереса није дискреционо право, већ законска обавеза јавног тужиоца.

Поступак у спору за заштиту од насиља у породици покреће се тужбом која се подноси надлежном основном суду према месту пребивалишта, односно боравишту члана породице према коме је насиље извршено. Поред јавног тужиоца, тужбу за одређивање мера заштите, као и за продужење мера заштите, могу поднети орган старатељства, тј. центар за социјални

рад, као и члан породице према коме је насиље извршено, односно његов законски заступник. Тужбу за престанак мера заштите од насиља у породици може поднети само члан породице против кога је мера одређена. Без обзира ко је подносилац тужбе за одређивање мера заштите од насиља у породици, у тужби је потребно одредити лице према коме се предлаже изрицање мера, односно туженог, затим укратко навести личне и породичне прилике туженог и жртве, описати случајеве насиља који ће бити предмет доказивања, предложити доказе које треба извести, као и врсту мера чије се одређивање тражи и дужину њиховог трајања. Заједно са тужбом, суду се прилажу и сви докази на којима се заснива тужбени захтев. Када јавни тужилац подноси ову тужбу, потребно је да преда и доказе који су му већ претходно достављени уз кривичну пријаву, као што су изјаве учиниоца, жртве, сведока, медицинске извештаје о констатованим повредама, записнике о алкотестирању или хемијској анализи крви на алкохол учиниоца уколико је исти био под дејством алкохола, потврде о привремено одузетим предметима од учиниоца када је исти насиље извршио уз употребу оружја (пиштољ, пушка и сл.) или опасног оруђа (нож, секира, дрвени штап, стаклена флаша, шипка и сл.), фото-документацију са лица места уколико су видљиви трагови насиља у виду разбацаних или поломљених ствари у кући, трагова крви и слично или фотографије жртве са спољним видљивим телесним повредама, записник о извршеном увиђају на лицу места, службене белешке полицијских службеника о затеченом стању и сазнањима до којих су дошли, извештај центра за социјални рад о личним и породичним приликама у конкретној породици у којој се

догодило насиље, као и све друге доказе који могу допринети да суд утврди истину. Јавни тужилац, као и свака странка у парничном поступку, има обавезу да присуствује заказаном рочишту за одређивање мера заштите. При томе он мора водити рачуна о томе да се, уколико на рочиште не дођу ни тужилац ни тужени, сматра да је тужилац одустао од тужбеног захтева и да ће у том случају суд одбити тужбени захтев. Наравно да у оваквој ситуацији јавни тужилац може поново поднети идентичну тужбу и захтевати изрицање истих мера заштите као и у претходној одбијеној тужби – пошто ствар није пресуђена – али имајући у виду да се ради о државном органу од којег се очекује да поступа у најбољем интересу жртве и да на тај начин остварује и јавни интерес, онда овакве ситуације у пракси не би смеле да се дешавају. Ово посебно због губитка драгоценог времена ако се има у виду нарочита хитност поступка у циљу благовремене заштите жртве. Наиме, одредбама Породичног закона прописана је нарочита хитност у поступку у спору за заштиту од насиља у породици тако што је утврђена обавеза првостепеног суда да прво рочиште у поступку за одређивање мера заштите од насиља у породици одржи у року од 8 дана од дана када је тужба запримљена у суду. Такође, у циљу хитности поступка, утврђена је и обавеза другостепеног суда да одлуку по жалби на првостепену пресуду донесе у року од 15 дана од дана када му је жалба достављена. Прописивањем овако кратких рокова за поступање суда, законодавац јасну поруку није упутио само суду, него и свим осталим државним органима у чијој надлежности је откривање и сузбијање породичног насиља и пружање подршке и заштите жртава породичног насиља. Наиме,

законодавац у оваквим случајевима очекује неодложно поступање управо због благовремене и ефикасне заштите пре свега живота и тела, а потом и психичког интегритета свих лица изложених породичном насиљу. Приликом одлучивања о предложеним мерама заштите, суд није везан тужбеним захтевом, већ може одредити и оне мере заштите које нису предложене у тужбеном захтеву ако оцени да се таквим мерама најбоље постиже заштита. Иначе, мере заштите од насиља у породици могу трајати најдуже годину дана, али се могу продужавати све док непрестану разлози због којих су одређене. У току поступка суд од органа старатељства може затражити да пружи помоћ у прибављању потребних доказа, као и да изнесе своје мишљење о целисходности предложених мера заштите. Суд по правилу то увек и чини у току поступка. На овај начин је центар за социјални рад увек укључен у поступке, чак и када није непосредни подносилац тужбе за одређивање мера заштите од насиља у породици. Јавна тужилаштва, иако овлашћена за подношење тужби у спору за заштиту од насиља у породици, у пракси се ретко појављују као подносиоци истих, већ је то најчешће орган старатељства у локалној средини коме се жртва насиља обратила за помоћ. У таквим ситуацијама орган старатељства у име жртве подноси тужбу суду, након чега суд позива жртву у својству тужиоца а ангажовање органа старатељства се завршава. Ако орган старатељства није покренуо поступак у спору за заштиту од насиља у породици, суд од органа старатељства може да затражи да пружи помоћ у прибављању потребних доказа и да изнесе своје мишљење о сврсисходности тражене мере. Битно је нагласити да суд није везан границама тужбеног захтева за заштиту од насиља у породици – што представља одступање од начела диспозиције

– већ може одредити и меру заштите од насиља у породици која није тражена ако процени да се таквом мером заштита најбоље постиже. Овакви поступци у којима је ангажован само орган старатељства, ипак показују само ограничене резултате. Орган старатељства комуницира са судом углавном писменим путем, а жртва насиља је на рочиштима пред судом усамљена и препуштена сама себи. То није случај у поступцима у којима се јавни тужилац појављује као подносилац тужбе за одређивање мере заштите од насиља у породици. Његово присуство, или макар његовог заменика, жртви улива потребну сигурност. У пракси, овакви поступци у којима јавни тужилац активно учествује у поступку заштите од насиља у породици показали су изузетну успешност у смислу усвајања поднетих тужбених захтева и брзог окончања истих. Поверење у институције се враћа а жртва насиља добија подршку неопходну у оваквим ситуацијама. Овде је потребно нагласити да јавни тужилац пре подношења тужбе суду обавља разговор са жртвом насиља. Том приликом исту обавештава о механизмима заштите и о њеним правима, уз уважавање и очување достојанства и приватности жртве, као и уз потпуно уважавање потреба и ставова жртве. На овај начин избегава се секундарна виктимизација жртве. Жртва насиља, уколико са за помоћ обрати најпре јавном тужиоцу, од истог добија сва потребна објашњења о механизмима заштите и о својим правима. Након тога је могуће, у складу са опредељењем жртве, узети кривичну пријаву на записник или поднети тужбу суду за заштиту од насиља. У већини случајева жртва се опредељује за породичноправну заштиту управо због бројних предности, које су већ поменуте.

У ситуацијама када је јавни тужилац подносилац тужбе, целисходно је да истовремено са подношењем тужбе о томе обавести центар за социјални рад и достави му примерак тужбе а не да чека да то учини суд, јер ће тиме омогућити центру да раније припреми извештај за суд. Тиме ће се поступак знатно убрзати. Препорука је да јавни тужилац увек обавештава центар за социјални рад писменим путем о сумњи на породично насиље чим заприми кривичну пријаву и да му примерак исте достави. Тако би се и центар истовремено укључио у процес заштите жртве породичног насиља. У пракси се појављују случајеви где се за помоћ јавном тужилаштву обраћају оштећене које након прекида емотивне или сексуалне везе трпе насиље од стране бивших партнера. Они их пресрећу на улици, прогањају по граду, позивају телефоном и упорно инсистирају на настављању емотивне или сексуалне везе. Та лица не могу бити заштићена, односно процесуирана у смислу чл. 194 КЗ-а јер се не сматрају члановима породице. У конкретном случају, до изражаја долази корисност одредаба Парничног закона, које и та лица сврставају у чланове породице. Тако, адекватним деловањем тужилаштва у смислу подношења тужби основном суду за одређивање мера заштите од насиља у породици, и наведена лица бивају заштићена.

Када након спроведеног поступка утврди да постоје докази да је извршено насиље у породици, суд ће против члана породице за којег је утврђено да врши насиље одредити једну или више мера заштите предвиђених одредбама чл. 198 ст. 2 Породичног закона. Ради се о следећим мерама:

- забрана даљег узнемиравања члана породице;
- забрана приступа у простор око места становања или места рада члана породице;
- забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености;
- издавање налога за усељење у породични стан или кућу, без обзира на право
- својине односно закупа непокретности;
- издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности.

Основна сврха мера породичноправне заштите је да се угроженом члану породице у кратком року пружи заштита од свих облика породичног насиља и да се спречи поновно извршење насиља, као и да се отклоне околности које погодују вршењу насиља. Ова сврха се постиже ограничавањем одређених права и слобода лицу које је извршило породично насиље, с тим да се мере увек изричу у временски ограниченом трајању од најдуже годину дана. Уколико и после истека тог периода постоји опасност од даљег вршења насиља, мере се могу неограничено продужавати на периоде од годину дана или евентуално заменити строжим мерама уколико претходно изречене нису дале очекиване резултате.

У пракси судова поступци породичноправне заштите жртава од насиља у породици окончавају се у просеку у року од неколико седмица до неко-

лико месеци. Кривични поступци за кривично дело насиље у породици из чл. 194 КЗ-а могу трајати и по неколико година упркос чињеници да су хитне природе. Уколико је при томе, у оквиру породичноправне заштите предложена и привремена мера, поступак се окончава у року од 8 дана. То представља изузетно ефикасну реакцију правосуђа на проблем насиља. Поред наведеног, у оквиру породичноправне заштите могуће је предложити и изрицање привремене мере пре покретања парничног поступка у смислу чл. члана 297. Закона о извршењу и обезбеђењу. По правилу, суд изриче привремене мере у року од 3 дана од подношења предлога за изрицање и оне обавезују од момента изрицања. Једна од новина у овим поступцима је и та што је обавеза суда да одмах по окончању доказног поступка, у присуству странака објави пресуду, а не као што је раније било случај да странке за пресуду сазнају тек када им се она достави писменим путем на кућну адресу. Тиме се додатно убрзава овај поступак као нарочито хитан.

Против одлуке суда може се изјавити жалба, али она не задржава извршење пресуде којом су одређене или продужене мере заштите. То значи да пресуда обавезује насилника и пре него што уопште поста не правоснажна. Сваку пресуду суд је дужан да достави надлежном органу старатељства према месту пребивалишта или боравишта жртве насиља и насилника Орган старатељства је дужан да води евиденцију и документацију о насилницима и жртвама насиља. Иако суд није обавезан да пресуду достави жртви породичног насиља уколико је тужбу поднео

јавни тужилац, не постоји препрека да јавни тужилац, као странка у поступку, достави примерак пресуде и жртви насиља у чију корист су изречене мере заштите од насиља у породици. Такође, не постоји ни сметња да се примерак пресуде достави и полицији, јер је то у интересу заштите жртве насиља. Центар за социјални рад требао би да буде тај који би такве пресуде достављао полицији, јер се управо у овој институцији води евиденција о свим изреченим мерама заштите од насиља у породици без обзира на то ко је поднео тужбу.

Препознајући напред наведене предности породичноправне заштите, која се огледа у могућности веома брзог изрицања одговарајућих мера у циљу заустављања насиља и заштите жртава породичног насиља, у Основним јавним тужилаштвима у Зрењанину и Смедереву уведена је пракса да се код сваког пријављеног случаја породичног насиља, по службеној дужности, процени испуњеност услова за подношење тужби за одређивање мера заштите од насиља у породици. Након тога се саслуша и консултује жртва насиља у циљу предлагања оних мера заштите које би биле адекватне интензитету испољеног насиља и потребама жртве. Наиме, како се мере заштите од насиља у породици изричу управо у корист жртве насиља, неопходно је да јавни тужилац, увек када је то могуће, непосредно обави разговор са жртвом и чује њене потребе и ставове. Такође, потребно је и да је упозна са предстојећим током поступка и правима која она у њему поступку има, као и са дејством појединих мера заштите и последицама кршења мера од стране насилника, нарочито имајући у виду да свако кршење мера

заштите од насиља у породици представља кривично дело из чл. 194 ст. 5 Кривичног законика.

Сваку пресуду суд је дужан да достави надлежном органу старатељства према месту пребивалишта или боравишта жртве насиља и насилника, а орган старатељства је дужан да води евиденцију и документацију о насилницима и жртвама насиља. У пракси постоји реална потреба да се ове пресуде достављају и надлежној полицијској управи. Тако би полиција могла правилно да процени безбедносни ризик за жртву у случају опасности од понављања или ескалације насиља. Из тих разлога, на територији Града Зрењанина уведена је пракса да надлежни центар за социјални рад о свакој пресуди којом су изречене мере заштите од насиља у породици, а коју је примио од суда, обавештава надлежну полицијску управу достављањем примерка пресуде. Са друге стране, и полиција о сваком пријављеном случају породичног насиља писменим путем обавештава центар за социјални рад.

ПРИМЕРИ МОДЕЛА ТУЖБЕНИХ ПРЕДЛОГА ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ МЕРА ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ:

Забрана даљег узнемиравања

ЗАБРАЊУЈЕ СЕ туженом Марковић Марку из Београда да на било који начин даље узнемирава своју супругу Марковић Драгану из Београда и НАЛАЖЕ МУ СЕ да се уздржава од сваког дрског, злонамерног и безобзирног понашања, којим се угрожава њен телесни интегритет, душевно здравље и спокојство, под претњом принудног извршења.

Ова мера заштите од насиља у породици одређује се на период од годину дана и може бити продужавана све док не престану разлози због којих је одређена.

Забрана приступа у простор око места становања и места рада

ЗАБРАЊУЈЕ СЕ туженом Марковић Марку из Београда да приступа у простор око места становања своје бивше супруге Марковић Драгане из Београда у улици Багремова бр. 3 и у простор око места њеног рада у СТР „Сунце“ у Београду у улици Јевремова бр.12, на удаљености мањој од 200 метара и НАЛАЖЕ МУ СЕ да се уздржава од приступа у ове просторе, под претњом принудног извршења.

Ове мере заштите од насиља у породици одређују се на период од годину дана и могу бити продужаване све док не престану разлози због којих су одређене.

Забрана приближавања

ЗАБРАЊУЈЕ СЕ туженом Марковић Марку из Београда да се приближава својој бившој супрузи Марковић Драгани из Београда на удаљености мањој од 200 метара и НАЛАЖЕ МУ СЕ да се уздржава од приступа у овај простор, под претњом принудног извршења.

Ова мера заштите од насиља у породици одређује се на период од годину дана и може бити продужавана све док не престану разлози због којих је одређена.

Налог за усељење

НАЛАЖЕ СЕ туженом Марковић Марку из Београда да својој супрузи Марковић Драгани из Београда, допусти усељење у породични стан у Београду у улици Багремова бр. 3, под претњом принудног извршења.

Ова мера заштите од насиља у породици одређује се на период од годину дана и може бити продужавана све док не престану разлози због којих је одређена.

Налог за исељење

ЗАБРАЊУЈЕ СЕ туженом Марковић Марку из Београда становање у породичној кући/стану у Београду у улици Багремова бр. 3 и НАЛАЖЕ МУ СЕ да се из ове куће/стана исели у року од 48 сати, под претњом принудног извршења.

Ова мера заштите од насиља у породици одређује се на период од годину дана и може бити продужавана све док не престану разлози због којих је одређена.

Предлог за доношење решења о привременој мери на основу члана 297. Закона о извршењу и обезбеђењу

УСВАЈА СЕ предлог тужиоца и ОДРЕЂУЈЕ СЕ привремена мера да тужени Марковић Марку из Београда, на било који начин не узнемирава Марковић Драгану из Београда, и НАЛАЖЕ МУ СЕ да се уздржава се од сваког дрског, злонамерног и безобзирног понашање којим се угрожава њен телесни интегритет, душевно здравље и спокојство, под претњом принудног извршења.

УСВАЈА СЕ предлог тужиоца и ОДРЕЂУЈЕ СЕ привремена мера забране туженом Марковић Марку из Београда, да се приближава Марковић Драгани из Београда на удаљености мањој од 100м и НАЛАЖЕ МУ СЕ да се уздржава од приближавања Марковић Драгани из Београда на овој удаљености под претњом принудног извршења.

Изузетно је важно да јавни тужиоци почну да примењују своја овлашћења у смислу чл. 284 Породичног закона. У складу са овим чланом они су овлашћени да подносе тужбе за породичноправну заштиту жртава породичног насиља. Иако је ова могућност прописана Породичним законом, уочено је да тужиоци у већини случајева испољавају резервисаност у примени наведеног овлашћења, односно да ова овлашћења готово и не

користе. Дакле, неопходно је указати тужиоцима на важност подношења тужби за породичноправну заштиту жртава насиља у породици. У тужби за одређивање мера заштите од насиља у породици, јавни тужилац ће одредити лице према коме се наведена мера предлаже, односно ко је тужени, а затим укратко навести личне и породичне прилике насилника и жртве. Поред тога, у тужби је потребно навести и описати случајеве насиља који ће бити предмет доказивања, као и доказе које треба извести, а такође и предложити врсту мере чије се одређивање тражи и дужину њеног трајања. Уз тужбу, јавни тужилац ће суду поднети и све доказе на којима заснива свој тужбени захтев. То могу бити изјава насилника, изјава жртве и сведока, медицински извештај, записници о алкотестирању, фото-документација, службене белешке полицијских службеника. Посебно је важно нагласити да је у овом поступку могуће користити много неформалније доказе него у кривичном поступку. То су нпр. изјаве грађана дате у полицији, затим полицијски извештаји и слично, као и да је управо због тога поступак доказивања далеко једноставнији.

ПРИМЕРИ ИЗ ПРАКСЕ СУДОВА У ПОСТУПЦИМА ПОРОДИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА У ПОРОДИЦИ

Када утврди да постоји одређени вид насиља у породици, те да је ради његовог спречавања неопходно одредити одређену меру заштите, суд мора водити рачуна о томе да она буде делотворна и сврсисходна.

Из образложења: Према члану 197. став 1. Породичног закона, насиље у породици јесте понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Ставом 2. истог члана наведени су карактеристични видови насиља у породици који се у пракси најчешће испољавају. Насиље у породици подразумева свако понашање које одступа од стандарда уобичајеног опхођења и комуницирања са члановима породице, за које, да би било квалификовано као насиље у породици, није неопходан одређени континуитет (трајност и виšekратност таквог понашања), већ је у одређеним ситуацијама довољан и један акт понашања који има карактер насиља у породици. Мере заштите прописане су чланом 198. став 2. Породичног закона. Законом предвиђене мере заштите нису само казна за учиниоца насиља у породици. Оне имају и превентивно дејство јер опомињу и упозоравају учиниоца

на то какве га законске последице очекују за случај да понови своје дело, па делују и у циљу спречавања понављања насилничког понашања. Мере заштите морају бити ефикасне и сврсисходне да би могле остварити свој циљ на плану превенције, како посебне тако и опште, а њихов крајњи циљ је заштита породице као основне али и најзначајније заједнице људског друштва, како као целине тако и сваког њеног члана појединачно. Оне не штите само жртве насиља, већ и починиоце, јер их својим постојањем и деловањем осујећују у понављању таквог недозвољеног понашања и заштићују од поновног трпљења законских последица. За жртве породичног насиља ове мере заштите треба да буду такве да обезбеде мир, спокој и безбедност током одређеног временског периода, живот без страха од даљег насиља, ослобађање од траума и опоравак од задобијених повреда. По оцени Врховног касационог суда, описано понашање туженог – физички сукоби које је тужиља документовала и медицинским извештајима, бацање личних ствари тужиле, закључавање просторија и делова намештаја – представља насиље у породици у смислу члана 197. став 2. тач. 1 и 6. Породичног закона. Када угрожавање постоји, потребно је одредити адекватну меру заштите у складу са одредбама чл. 198. Породичног закона. Суд није везан границама тужбеног захтева и предложеном мером (чл. 287. став 1. и 2. Породичног закона). То значи да уколико суд утврди да одређени вид насиља у породици постоји, те да је у циљу његовог спречавања неопходно одредити одређену меру заштите, он мора водити рачуна о томе да она буде делотворна и сврсисходна. С обзиром да овакво понашање туженог и извештај Института за ментално здравље, према коме код туженог,

с обзиром на његову импулсивност и потенцијалну слабост контроле, уз депресивни квалитет расположења, може резултирати неадекватним поступцима, Врховни касациони суд налази да је оправдано изрицање мере заштите од насиља у породици – забрана приступа у простор, стан у коме тужиља живи. Ова мера одређена је на основу чл. 198. став 3. Породичног закона, Врста мере одређена је у складу са степеном насиља који је тужени испољио према тужиљи и предузетим физичким актима које је тужиља претрпела и психичком узнемиравању којем је била изложена, што је све довело до угрожавања њеног спокојства.

(Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 2844/10 од 26. 5. 2010)

Испуњени су услови за изрицање мере заштите од насиља у породици и кад постоји само минимум сумње на сексуално злостављање малолетног детета од стране оца.

Из образложења: Према утврђеном чињеничном стању, малолетни Б. рођен је... Тужиља са малолетним Б. живи код својих родитеља у комфорном двособном стану у власништву родитеља. Тужени живи са мајком у двособном стану у власништву његових родитеља. Од престанка заједнице живота странака (14.4.2004. године), виђање сина и оца се одвијало у просторијама Центра за социјални рад у (...), где је дете доводио деда по мајци. После развода брака, виђање се одвијало на начин ближе описан у нижестепеним пресудама. У току лета 2007. године, по виђењу са оцем, дете је, према мишљењу мајке, показало неуобичајено понашање. Због

тога се мајка обратила Инцест траума центру, одакле су је упутили на Центар за социјални рад. Мишљење је дао и тим вештака Клиничког центра В. Мишљење овог тима је да се сексуално злостављање малолетног Б. од стране оца у узрасту од три године не може са сигурношћу искључити, али након обављеног вештачења и увида у грубо поремећене односе између родитеља, тим закључује да је већа вероватноћа да се злостављање није догодило. Стручњаци овог тима су указали на немогућност давања закључка са потпуном извесношћу да је дечак био изложен сексуалном злостављању од стране оца, јер је развој дечака психопатолошки неупадљив и код њега се не запајају израженије психичке последице сексуалног злостављања, што не искључује могућност да је сексуалног злостављања од стране оца било. Стручњаци нису били у стању да раздвоје шта се заиста догодило, а шта је резултат дететове маште. Они указују на изразиту сугестивност деце у узрасту од три до пет година и сматрају да протек времена од евентуалног догађаја до испитивања детета отежава утврђивање чињеница. Знакова физичког злостављања није било.

Код овако утврђеног чињеничног стања, другостепени суд је правилно применио материјално право када је усвојио и одредио привремену меру на основу члана 198. став 2. тачка 3) Породичног закона (даље: Закон), тако што је забранио туженом приближавање малолетном детету, осим у просторијама Центра за социјални рад.

Тачни су ревизијски наводи да је сврха заштитних мера ослобађање од траума и опоравак од задобијених повреда, да оне треба да створе усло-

ве у циљу превазилажења настале ситуације и стабилизације међусобних односа. Међутим, по оцени Врховног касационог суда сврха заштитне мере је пре свега спречавање настанка трауме или повреде. Мере заштите морају бити ефикасне и сврсисходне како би могле остварити свој циљ на плану превенције, како посебне тако и опште, а њихов крајњи циљ је заштита породице као основне али и најзначајније заједнице људског друштва, како као целине тако и сваког њеног члана појединачно. У овом случају, супротно ревизијским наводима, минимум сумње постоји. Он се огледа у мишљењу тима вештака Клиничког центра В. који нису могли са сигурношћу да искључе сексуално злостављање малолетног детета од стране оца. Управо то и представља основ за одређивање мере заштите. С обзиром да је мера одређена на годину дана, правилна је оцена другостепеног суда да ће то време створити услове за развијање самосвести и способности малолетног детета да уочава догађаје и о њима прича и да се заштити од евентуалног повређивања његове личности и његовог интегритета. Овај период има значење и за туженог у вези схватања озбиљности родитељске улоге у понашању са малолетним дететом. На овај начин, по оцени Врховног касационог суда, одлука је донета у најбољем интересу детета (члан 266. Закона), коме морају бити подвргнути интереси свих осталих чланова породице.

Осим тога, права туженог као родитеља нису угрожена јер му је омогућено виђање са малолетним дететом у просторијама Центра за социјални рад. При томе се наглашава да је мера ограниченог трајања (го-

дину дана), а да је одлука подложна промени, што значи да се може продужавати све док не престану разлози због којих је одређена (члан 199. Закона), а може и престати пре истека времена, ако престану разлози због којих је одређена.

(Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 2857/2010 од 9.6.2010. године)

Позиви ванбрачној супрузи, мајци детета према којој је претходно ванбрачни супруг извршио насиље у породици, због чега му је изречена мера заштите од насиља у породици а који су имали за последицу да је она променила мобилни телефон, могу представљати понашање противно мерама заштите од насиља у породици.

Из образложења: Наиме, првостепени суд констатује да је извршио увид у списе К. 138/09 и утврдио да између туженог и његове ванбрачне супруге није остварен контакт 9.5.2008. године. Међутим, из списка произилази да је првостепени суд здружио и потом раздружио списе К. 138/09, али без сачињавања службене белешке о садржини списка, због чега пресуда у овом делу има недостатака услед којих се не може испитати. Код изнетог, нејасни су разлози првостепеног суда да између туженог и његове ванбрачне супруге није остварен контакт, како је то констатовао првостепени суд на страни 2 и 3 образложења побијане одлуке. Осим тога, из исказа сина туженог В.Ж, произилази да је тужени повремено позивао ванбрачну супругу упућујући јој речи ближе наведене у исказу овог сведока 6.7.2009. године, као и да је ванбрачна супруга туженог, а мајка сведока,

променила мобилни телефон у току марта или априла 2009. године, па је с обзиром на овакав исказ сведока, коме је првостепени суд поклонио веру, остао нејасан закључак првостепеног суда да се тужени није ни на који начин понашао противно одређеним мерама заштите од насиља у породици. Из ових разлога, побијана одлука је морала бити укинута а предмет враћен првостепеном суду на поновни поступак.

(Решење Апелационог суда у Београду, Гж.2 8/10 од 19.1.2010)

Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као и да се отклоне околности које погодују или подстичу понављање насиља, односно извршење других видова насиља.

Из образложења: Првостепени суд сматра, иако је од стране туженог било понашања која нису дозвољена, да је тужени самим вођењем бројних поступака кориговао своје понашање и потпуно се дистанцирао од тужиље, да тужиља није била жртва насиља и да јој не прети опасност, јер код ње није изазван страх понашањем туженог, те да не постоји опасност да тужени испољи било какав облик понашања који би се могао окарактерисати као вршење насиља. У сваком поступку за заштиту од насиља у породици суд треба да испита да ли је и како је насиље испољено, да утврди да ли је конкретно понашање лица, за које се тврди да је из-

вршилац насиља, а које се састоји у одређеним радњама, пропуштању, гестикалацији и слично, заиста испољено и да потом квалификује то понашање. Дрскост, безобзирност и злонамерност су суштинска обележја насиља у породици, која га јасно разликују од дозвољеног понашања. То су правни стандарди, чију садржину суд треба да попуни својим судом вредности. То значи да ће суд, користећи објективна мерила и узимајући у обзир све специфичне, објективне и субјективне околности конкретног случаја, заузети став да ли је конкретна радња, односно понашање, такво да се може сматрати дрским, безобзирним и злонамерним понашањем. При томе је неопходно да суд покаже „нулту“ толеранцију на насиље, што подразумева да се свако понашање које одступа од стандарда нормалног опхођења и комуницирања са члановима породице квалификује као насиље у породици. Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као и да се отклоне околности које погодују или подстичу понављање насиља, односно извршење других видова насиља. С обзиром на наведено, нејасни су и противречни разлози првостепеног суда да понашање туженог није дозвољено, али да се његово понашање не може окарактерисати као вршење насиља, те да тужилца није била жртва насиља и да јој не прети опасност од његовог даљег вршења. У поновном поступку, првостепени суд ће поново ценити да ли је понашање туженог угрозило телесни интегритет, душевно здравље или спокојство тужилце, а нарочито имајући

у виду одредбу члана 197. став 2. тачка 6. Породичног закона. При томе, првостепени суд треба да оцени да ли понашање туженог одступа од стандарда нормалног опхођења и комуницирања са тужиљом, те да има у виду „нулту“ толеранцију на насиље. Пошто оцени да ли у спорном понашању туженог постоје елементи насиља у породици, те уколико закључи да су наводи тужиље истинити, првостепени суд ће одлучити која мера заштите од насиља у породици прописана чланом 198. Породичног закона може на најбољи начин да спречи поновно извршење насиља, као и да отклони околности које погодују или подстичу понављање насиља или извршења других видова насиља.

(Решење Апелационог суда у Београду Гж2. бр. 366/10 од 17.05.2010. год.)

Насиље у породици је сваки вид физичког, сексуалног, психичког или економског злостављања, које врши један члан породице према другом члану породице, без обзира на то да ли такво понашање правни прописи инкриминишу и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења.

Из образложења: Чланом 197. став 1. Породичног закона прописано је да насиље у породици, у смислу овог закона, јесте понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиљем у породици, у смислу става 1. овог члана, сматра се између осталог и вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. У смислу наведене законске

одредбе, насиље у породици је сваки вид физичког, сексуалног, психичког или економског злостављања, које врши један члан породице према другом члану породице, без обзира да ли такво понашање правни прописи инкриминишу и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења. Извршење насиља у породици доводи до угрожавања домена сигурности и односа поверења међу члановима породице и представља облик контроле и манифестацију моћи над члановима породице. Породичноправна заштита од насиља регулисана је тако што је законодавац изричито забранио насиље у породици, члановима породице је признао право на заштиту од насиља у породици и то чланом 10. Породичног закона, те је регулисао мере породичноправне заштите и услове под којима се оне одређују и предвидео и уредио посебан поступак по чијим се правилима поступа у парници која се води ради заштите од насиља у породици. Законска дефиниција насиља у породици је веома широка и обухвата све могуће видове испољавања насиља, што је неопходно да би се омогућила правовремена реакција институција система на насиље у породици одређивањем мера заштите од насиља у породици док оно још увек није попримило теже облике, јер се тиме може прекинути процес ескалације насиља. У сваком поступку за заштиту од насиља у породици, суд треба да испита да ли је и како је насиље испољено, да утврди да ли је конкретно понашање лица, за које се тврди да је извршилац насиља, а које се састоји у одређеним радњама, пропуштању, гестикалацији и слично, заиста испољено и да потом квалификује то понашање. Дрскост, безобзирност и злонамерност су компоненте насиља у породици, његова суш-

тинска обележја која га јасно разликују од дозвољеног понашања. То су стандарди чија се садржина може одредити само релацијски у односу на опште друштвене норме и вредности. Наведени појмови представљају типичне правне стандарде чију садржину суд треба да попуни својим судом вредности. То значи да ће суд, користећи објективна мерила и узимајући у обзир све специфичне, објективне и субјективне околности конкретног случаја, заузети став да ли је конкретна радња, односно понашање, такво да се може сматрати дрским, безобзирним и злонамерним понашањем. При томе, неопходно је да суд покаже „нулту толеранцију“ на насиље, што подразумева да свако понашање које одступа од стандарда „нормалног опхођења и комуницирања са члановима породице“ квалификује као насиље у породици. Породично насиље, по правилу, има узлазну линију у погледу облика испољавања и последица које изазива, па је зато неопходно изрицање мера заштите онда кад насиље још увек није попримило теже облике. Исто тако, изрицању мера заштите од породичног насиља има места и у периоду „примирја“, нарочито ако се има у виду да је за ову специфичну врсту насиља карактеристичан циклус у испољавању након фазе „примирја“, у којој се насилник „искрено каје и обећава да ће се променити“, наступа фаза „гомилања беса“, која после одређеног времена кулминира и прераста у праву ерупцију насилничког понашања, да би после тога опет настала фаза „примирја“. Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као

и да се отклоне околности које погодују или подстичу понављање насиља, односно извршење других видова насиља. Суштина ових мера огледа се у ограничавању или привременој забрани одржавања личних односа извршиоца насиља са жртвом насиља, што укључује и ограничавање извесних права и слобода извршиоца насиља, с обзиром да је привремена забрана контакта извршиоца насиља са жртвом једини начин да се предупреди ново насиље. С обзиром на наведено, нејасни су и противречни разлози првостепеног суда да понашање туженог није дозвољено, али да се његово понашање не може окарактерисати као вршење насиља, те да тужила није била жртва насиља и да јој не прети опасност од његовог даљег вршења. Зато је жалба тужиле морала бити усвојена, а побијана пресуда укинута у ставу првом изреке.

(Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж2. 366/10 од 17. 5. 2010)

Мере за заштиту од насиља у породици се основано продужавају уколико код жртве и даље постоји страх од понављања насиља.

Из образложења: Првостепени суд је погрешно одбио тужбени захтев тужила за продужење изречених мера насиља у породици преко периода од 6 месеци са образложењем да оне нису трпеле физичко насиље и злостављање, те да је отуда временски период од 6 месеци довољан да се постигне сврха изречене мере заштите од насиља у породици. Породични закон у члану 198. не прави разлику у погледу одређивања дужине трајања мера заштита од насиља у породици у односу на чињеницу да ли је

жртва насиља трпела физичко или психичко насиље и наведена околност није одлучујућа за правилно одмеравање дужине трајања мера заштите од насиља у породици. Одлучујућа чињеница која у сваком конкретном случају опредељује правилно одређивање дужине трајања мере заштите од насиља у породици јесте у ком периоду трајања те мере се постиже њена законом одређена сврха. Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као и да се отклоне околности које погодују или подстичу понављање насиља, односно извршење других видова насиља. Из наведеног произлази да се мере од заштите насиља у породици основано продужавају уколико код жртве и даље постоји страх од понављања насиља. Према мишљењу Центра за социјални рад, постоји висок ризик рецидива насиља туженог у конкретном случају, и то с обзиром на то да и млт. тужиље имају страх да ће се насиље оца према њима поновити уколико се он врати у стан. Имајући у виду чињеницу да и даље постоји страх код млт. тужиља од рецидива насиља, а у одсуству околности које би указивале на то да би тужени престао са радњама психичког насиља према њима у периоду од 6 месеци, по оцени овог суда, сврха изречених мера у конкретном случају може се постићи њеним одређивањем у максималном законском трајању од годину дана. Стога је жалба тужиља усвојена и првостепена пресуда, применом члана 380. тачка 4. ЗПП-а, преиначена као у изреци.

(Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, пословни број Гж. 2-281/11 од 26.05.2010)

Суд ће изрећи мере заштите од породичног насиља и у периоду „примирја”, с обзиром да је за породично насиље карактеристично циклично испољавање.

Из образложења: Породично насиље, по правилу, има узлазну линију у погледу облика испољавања и последица које изазива, па је зато неопходно изрицање мера заштите онда када насиље још увек није попримило теже облике. Исто тако, изрицању мера заштите од породичног насиља има места и у периоду „примирја”, нарочито ако се има у виду да је за ову специфичну врсту насиља карактеристичан циклус у испољавању – након фазе „примирја”, у којој се насилник искрено каје и обећава да ће се променити, наступа фаза „гомилања беса”, која, после одређеног времена, кулминира и прераста у праву ерупцију насилничког понашања, да би, после тога, опет настала фаза „примирја”. Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као и да се отклоне околности које погодују или подстичу понављање насиља, односно извршење других видова насиља. Суштина ових мера огледа се у ограничавању или привременој забрани одржавања личних односа извршиоца насиља са жртвом насиља, што укључује и ограничавање из-

весних права и слобода извршиоца насиља, с обзиром да је привремена забрана контакта извршиоца насиља са жртвом једини начин да се предупреди ново насиље.

(Решење Апелационог суда у Београду, Гж2. 144/2011 од 9.3.2011. године)

ОБАВЕЗА УСПОСТАВЉАЊА САРАДЊЕ ИНСТИТУЦИЈА

Мултисекторски приступ у решавању проблема насиља препоручен је у бројним међународним документима. Међу њима се посебно издваја Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011). Овом Конвенцијом су се државе потписнице, међу којима је и Србија, обавезале да ће предузети све неопходне законодавне или друге мере да права жртве буду у средишту свих мера спречавања и борбе против свих видова насиља, као и да се оне примењују кроз делотворну сарадњу свих надлежних служби, институција и организација. Те мере укључују, према потреби, све надлежне актере, као што су: државни органи, националне, регионалне и локалне скупштине и управе, државне институције за заштиту људских права и организације цивилног друштва. На националном нивоу, Општим протоколом о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама и у партнерским односима (2012), прокламовано је да је сарадња између установа, органа и организација један од битних предуслова за организовање заштите жена жртава насиља у породици и у партнерским односима, као и да је укључивање различитих служби у процес заштите од насиља у породици засновано на следећим претпоставкама:

- учесници носиоци система заштите од насиља у породици имају различите надлежности и домене одговорности, стога проблеме везане за насиље могу ефикасније решавати једино мултисекторском сарадњом;
- учесници носиоци система заштите од насиља у породици дужни су да поставе права жртве у средиште свих мера које се примењују кроз делотворну сарадњу, да би испунили своје законске обавезе и сврху интервенције коју пружају. У том смислу, сарадња институција мора бити јасно дефинисана, као и њихово појединачно и координисано интервенисање. Тиме се избегава ситуација пребацивања одговорности са једне на другу службу.

Такође се наводи да је за успостављање ефикасног система заштите жртава насиља у партнерском односу и у породици неопходно успоставити континуирану мултисекторску сарадњу између институција носилаца система заштите. То подразумева сарадњу између установа социјалне заштите, посебно центара за социјални рад, полиције, тужилаштва, истражних судова и здравствених установа. Такође, у систем заштите потребно је укључити и удружења грађана која по свом програму имају активности везане за услуге жртвама насиља. На нарочито одговорну улогу јавног тужиоца у процесу заштите жртава породичног насиља указује се и тиме што се одређује да је осигурање безбедности и заштита права жртве, као и заустављање насиља, превасходно улога полиције и јавног тужилаштва. Они то чине одмах по добијању информације од грађана, установа, ор-

гана и организација о постојању насиља у породици, док друге службе, (социјалне, здравствене, образовне установе и сл.) треба да пружају подршку жртвама, обезбеђују опоравак и предуслове за продуктиван живот без насиља. Према томе, основни циљ сарадње је да на свеобухватан начин осигура да сваки актер у процесу организовања заштите жртава насиља у породици и међу партнерима може да поступа у складу са својим законским овлашћењима и обавезама да би се промовисала безбедност жртве и одговорност насилника. Циљ сарадње је и да се заједничким деловањем институција пружи брза и ефикасна заштита жртвама насиља и то одмах по инциденту, као и током кривичног односно прекршајног поступка и по окончању поступка, односно без обзира на то да ли су ови поступци уопште покренути.

АНАЛИЗА ПРИКУПЉЕНИХ ПОДАТАКА

Како би се утврдила полазна тачка у односу на коју ће се мерити напредак и постојећи начин поступање јавних тужилаштва у предметима насиља у породици Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца припремило је упитник који је потом достављен свим јавним тужилаштвима обухваћеним пројектом, и то основним јавним тужилаштвима у Ужицу, Врању, Јагодини, Зајечару, Пожеги, Лесковцу, Неготину, Шапцу, Новом Пазару, Пироту, Сремској Митровици и Прокупљу. Упитник је достављен јавним тужилаштвима два пута - први пут на почетку пројекта у јуну 2013. године, а други пут након одржаних састанака на којима је представљен међуинституционални модел сарадње који је успостављен и функционише у Зрењанину, како би се утврдило да ли постоје одређене промене у поступању јавног тужиоца и осталих актера кривичног поступка у предметима насиља у породици. Први сет одговора обухватао је временски период од 1. јануара 2010. до 30. јуна 2013. године, док је након одржаних састанака упитник поново послат јавним тужилаштвима у марту 2014. како би се добили подаци за другу половину 2013. године. Подаци за другу половину 2013. године требало би да покажу да ли је дошло до позитивних промена у поступању са жртвама насиља у породици, да ли се повећало поверење грађана у јавно тужилаштво, односно да ли су жртве охрабрене да пријављују кривична дела јавном тужилаштву.

Приликом анализе података, мора се узети у обзир да је шест месеци врло кратак временски период да би наступиле значајније промене у поступању и да је неопходно имати континуиране активности и контакт са изабраним тужилаштвима како би та тужилаштва постала предводници који ће нови приступ према насиљу у породици пренети и на друга јавна тужилаштва. Током трајања пројекта, сличну ситуацију била је са јавним тужилаштом у Неготину, које је подстакло потписивање међуинституционалног споразума о сарадњи у Кладову и у Мајданпеку.

За успех међуинституционалног модела сарадње који функционише у Зрењанину, било је потребно неколико година и вишегодишња подршка пројекта и саветника, тако да се и у тужилаштвима која су укључена у овај пројекат може очекивати да ће већи напредак бити остварен тек у наредном периоду. Промене такође захтевају и стабилност система, како би могао да се и статистички мери успех. У Србији је од 1. јануара 2014. године успостављена нова правосудна мрежа, тако да уместо 34 основна јавна тужилаштва, сада имамо 58 основних тужилаштава, а предмети су распоређени и у новооснована тужилаштва.

Упитник на основу кога је спроведено ово мини истраживање обухватао је следећа питања: мере које је предложио јавни тужилац у циљу заштите жртава насиља у породици; савети јавног тужиоца у циљу заштите жртава; где је исказ дат; ко је исказ узео; број кривичних пријава; да ли је суд искључио јавност током исказа сведока/жртве; да ли се жртва суочавала са окривљеним; број поднетих кривичних пријава по подносиоци-

ма; број поднетих извештаја о породичном насиљу; обављени разговори са жртвом; обавештења центра за социјални рад; број поднетих тужби за мере заштите по Породичном закону и број изречених пресуда.

Морамо истаћи да јавна тужилаштва нису дужна да воде статистику по овим категоријама и да је требало посебно да прате предмете насиља у породици како би дали одговоре на питања из упитника. Такође, поједина питања нису у надлежности јавног тужилаштва, већ суда, али су и ти одговори прикупљени.

Када је у питању јавно тужилаштво у Неготину у периоду од 30. јуна до 31. децембра 2013. године учињени су значајни напори у успостављању међусекторске сарадње у спровођењу заштите жртава насиља у породици, пре свега између полицијских станица, центара за социјални рад у општинама Неготин, Кладово и Мајданпек и Основног јавног тужилаштва у Неготину што је резултирало закључивањем Споразума – протокола о сарадњи.

Споразумима су утврђени циљеви њиховог закључивања и они чине први значајни корак у успостављању једне „чвршће“ и обавезујуће сарадње са покушајем да се дефинишу и што прецизније утврде обавезе сваког од потписника ових докумената у реализацији постављених циљева.

Ово је само почетни корак у процесу свеобухватног спровођења заштите жртава насиља у породици у Неготину и околним градовима, који тек у наредном периоду треба да да резултате.

У 2013. години предмети за кривично дело насиље у породици из члана 194. Кривичног законика чинили су 15% укупног броја новопримљених кривичних пријава у основном јавном тужилаштву у Неготину.

Као што се може видети из графикона у периоду од 4 године, 2010-2013. година, долази до повећања броја оптужења: у 2010. години било је 56 оптужења, у 2011. било их је 22, у 2012. било их је 74, а у 2013. било је 97 оптужења.

Графикон 1 - Број оптужења у Неготину

Повећање броја кривичних пријава не значи да је учестало извршење овог кривичног дела, већ да су да се грађани чешће обраћају полицији

и јавном тужилаштву и пријављују ове инциденте, било као сведоци, било као жртве, односно оштећени. Како бисмо са сигурношћу могли да закључимо да су пројектне активности, укључујући и ТВ дебату која је емитована на ТВ Кладову, утицале на грађане да чешће пријављују кривична дела насиља у породици, морали бисмо да пратимо број предмета у овој области и у наредном периоду.

У праћеном временском оквиру може се уочити повећање примене института одложеног кривичног гоњења¹, у Основном јавном тужилаштву у Неготину.

Графикон 2 - Примена опортунитета у Неготину

¹ Члан 283. Законика о кривичном поступку.

Повећање примене института одложеног кривичног гоњења у предметима насиља у породици, може се објаснити већом применом овог института уопште и за друга кривична дела која могу бити обухваћена опортунитетом. Одлагање кривичног гоњења, као једна од форми диверзије кривичног поступка, је алтернатива која има оправдања и у правној теорији и у пракси западних земаља, у којима се краткотрајне казне затвора ретко изричу, већ се чешће замењују алтернативним санкцијама. А као што се види из графикана бр. 9 за кривична дела насиља у породици се најчешће изричу краткотрајне казне затвора.

У већини јавних тужилаштава који су обухваћени пројектом јавност се није искључивала. Међутим, на главном претресу пред Основним судом у Пироту приликом испитивања оштећеног лица-жртве насиља у породици присутна су само лица чије присуство обавезно по одредбама Законика о кривичном поступку. Такође, у Шапцу је суд приликом узимања исказа од жртве искључивао јавност.

Примећује се и тренд повећања изрицања мера безбедности, што је веома значајно јер је препознато да је потребно решити узрок насилничког понашања. Тако према подацима основног јавног тужилаштва у Пироту у 2013. години изречено је 10 мера безбедности (обавезног лечења алкохоличара, обавезног лечења наркомана, обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, обавезног психијатријског лечења на слободи).

Графикон 3 - Изрицање мера безбедности у Пироту

У оквиру Тима за родну равноправност и заштиту жена од насиља у породици на територији Општине Пирот, који се састоји од представника тужилаштва, Дома здравља, Опште болнице, полиције и Центра за социјални рад одржавају се састанци и конференције о конкретним случајевима насиља у породици, уз присуство жртве насиља у породици

Основно јавно тужилаштво у Пожеги је након одржаних састанака у другој половини 2013. године почело да даје жртвама насиља у породици савете у смислу члана 280. и члана 281. Законика о кривичном поступку, односно да против осумњиченог учиниоца наведеног кривичног дела могу поднети кривичне пријаве, као и да даје савете на који начин могу то да учине.

Такође, и Основно јавно тужилаштво у Врању је приликом испитивања жртава насиља у породици саветовало да подносе кривичне пријаве тужилаштву, да о оваквим ситуацијама обавештавају представнике Центра за социјални рад у Врању и евентуално поднесу тужбу Основном суду у Врању за заштиту од насиља у породици.

Основно јавно тужилаштво у Лесковцу без обзира на изјаве дате пред полицијским службеницима, све жртве насиља позива у тужилаштво, како би им се предочила њихова права и како би биле упознате са евентуалним даљим поступком. Такође им се указује да се могу обратити С.О.С. служби, Сигурној кући и Центру за социјални рад.

Према добијеним подацима, истиче се као карактеристично да већину кривичних пријава подноси полиција. Тако се у Врању као подносилац јавља Полицијска управа у 45 предмета, док се у 31 предмету као подносиоци пријава јављају оштећени.

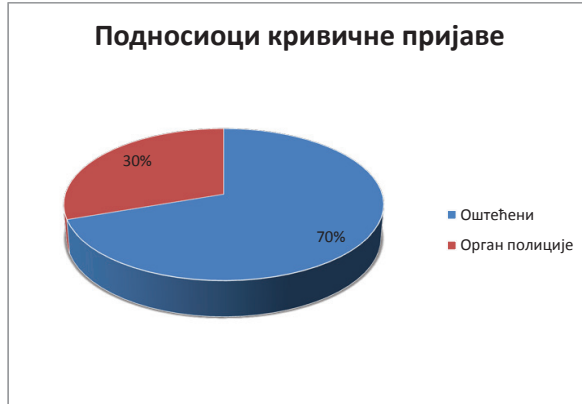

Графикон 4 - Подносиоци кривичне пријаве у Врању

Графикон 5 - Подносиоци кривичне пријаве у Шапцу

Једини изузетак представљају подаци основног јавног тужилаштва у Јагодини и Шапцу, у којима је у већини случајева подносилац пријаве оштећени, односно жртва.

Графикон 6 - Подносиоци кривичне пријаве у Јагодини

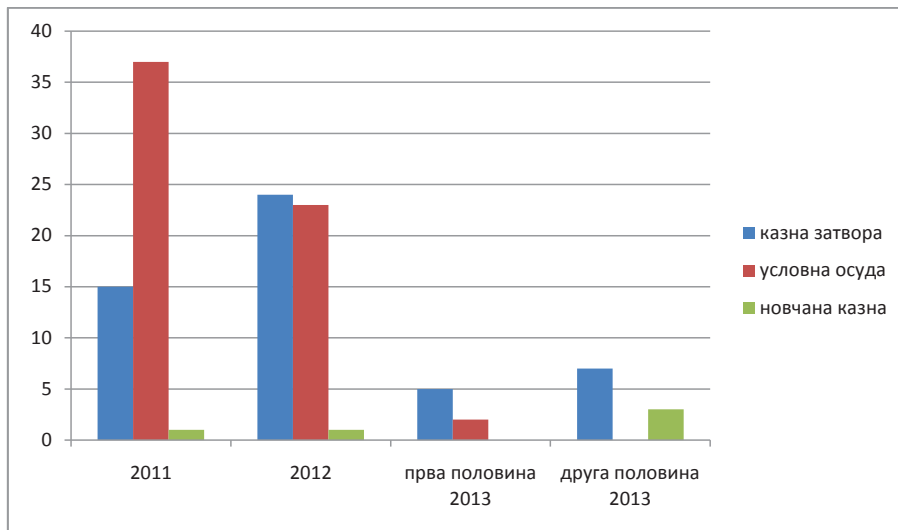
Када су у питању мере заштите по Породичном закону, по правилу се веома ретко подносе тужбе за мере заштите. У Шапцу је поднета једна тужба за мере заштите од насиља у породици по Породичном закону у 2013. години. У Лесковцу је основно јавно тужилаштво од 2012. године почело са применом подношења тужби за изрицање мера по Породичном закону, и све већи број жртава насиља се упознаје са оваквим видом заштите. У 2012. години Основно јавно тужилаштво у Лесковцу поднело је две тужбе за изрицање мера заштите по Породичном закону, али није донета ниједна пресуда. У 2013. години Основно јавно тужилаштво у Лесковцу поднело је три тужбе за изрицање мере заштите по Породичном закону, и од стране суда поново није донета ниједна пресуда.

Сарадња са центрима за социјални рад разликује се од тужилаштва до тужилаштва и најчешће се остварује само када су кривична дела изршена према деци и малолетницима, сагласно одредбама члана 8. и 9. Законика о кривичном поступку, када се тражи обавештење од центра за социјални рад према месту пребивалишта детета, односно малолетника. У Прокупљу се Центар за социјални рад контактира само кад су малолетници у питању. Ужице је у последњих шест месеци 2013. године сарађивало са центрима за социјални рад у трећини случајева (10 од 27). У Пироту се Центар за социјални рад обавештава о примљеној кривичној пријави или извештају у вези извршеног насиља у породици над малолетним лицем и од Центра се захтева да изврши одговарајуће провере, док се у осталим случајевима насиља у породици Центар обавештава и захтевају се провере када за то постоји потреба.

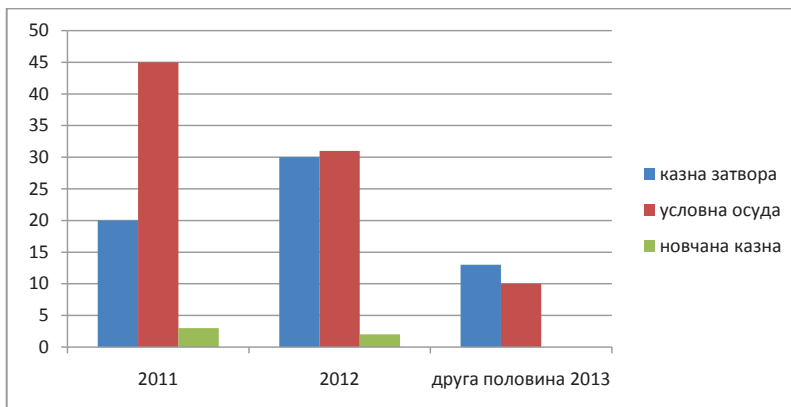
У Ужицу су се оштећени-жртве у три од двадесет седам случајева користили правом да не сведоче, док су се у Шапцу од шездесет три кривичне пријаве двадесет две жртве користиле правом да не сведоче.

Када је у питању врста изречене санкције, Основни суд у Лесковцу је у 2011. години донео 15 пресуда којима је утврђена казна затвора, једна новчана казна, 37 условних осуда и 13 одбијајућих пресуда. У 2012. години Основни суд у Лесковцу донео је 24 пресуде којима је утврђена казна затвора, једна новчана казна, 23 условне осуде и 9 одбијајућих пресуда. У првој половини 2013. године Основни суд је донео пет пресуда којима је утврђена казна затвора, изречене су две условне осуде, донете су три

одбијајуће и једна ослобађајућа пресуда. У другој половини 2013. године Основни суд у Лесковцу донео је 7 пресуда којима су учиниоци осуђени на казне затвора, а три где је изречена условна осуда.

Графикон 7 - Врсте изречених санкција у Лесковцу

Графикон 8 - Врсте изречених санкција у Врању

За кривична дела насиља у породици по правилу се изричу краткотрајне казне затвора које не решавају узрок проблема, односно насиља. Иако приликом прикупљања података од тужилаштва није тражено да се доставе информације о дужини изречене затворске казне, од јавног тужилаштва у Прокупљу и Јагодини смо добили и те податке.

*Графикон 9 - Изречене казне затвора у
Прокупљу у другој половини 2013. године*

Наведени подаци могу бити интересантни за каснија истраживања, такође било би интересантно утврдити колики је поврат у кривичним делима насиља у породици, односно да ли казна затвора код ових кривичних дела остварује своју сврху.

Из наведених података може се закључити да је у појединим тужилаштвима дошло до позитивних помака, који се огледају у подношењу тужби за мере заштите од насиља у породици по Породичном закону, давањем савета оштећенима, односно жртвама, успостављањем редовне сарадње са центрима за социјални рад за све предмете насиља у породи-

ци, а не само онда када су кривична дела извршена према деци, такође у појединим судовима се искључује јавност приликом узимања исказа од жртве. Међутим, за коренитије промене неопходна је дужа сарадња са свим институцијама укљученим у предмете насиља у породици.

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

343.85:343.54/.55(497.11)

343.85:343.62(497.11)

343.211.6(497.11)

ЈОСИМОВИЋ, Слободан

Унапређен приступ јавног тужиоца у заштити

жртва породичног насиља / Слободан

Јосимовић, Оливера Милојевић, Марина Матић

Бошковић. - Београд : Удружење јавних

тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије,

2014 (Београд : Corporate Image). - 117

стр. : граф. прикази ; 24 cm

Тираж 700.

ISBN 978-86-87259-36-2

1. Милојевић, Оливера [аутор] 2. Матић

Бошковић, Марина [аутор]

а) Жртве насиља - Правна заштита - Србија

б) Породично насиље - Сузбијање - Србија

COBISS.SR-ID 206339596